

Forstærkning af rekreative værdier i Horsebøg Skov

- forslag til hvordan produktion og rekreation kan forenes

Enhancement of recreative values in Horsebøg Skov

- recommandations for combining production and recreation

Professionsbachelorprojekt - del 1

Skrevet af skov- og landskabsingeniørstuderende

Eva Nina Christiansen

Studienummer: dnc602

Vejledere: Susanne Ogstrup og Hjørdis Gade-Jørgensen

Afleveret på Skovskolen den 14. juni 2017

Københavns Universitet, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	2
Abstract	4
Resumé.....	4
Forord.....	5
1.0 Indledning.....	5
1.1 Baggrund	5
1.2 Problemformulering.....	6
1.3 Afgrænsning	6
1.4 Metodevalg	6
2.0 Definition af begrebet natur i denne sammenhæng	8
2.1 Hans Finks syv natursyn	8
2.2 Natursyn i historisk perspektiv.....	10
2.3 Naturbegrebet i denne sammenhæng.....	12
3.0 Definition af begrebet rekreative værdier i denne sammenhæng	13
3.1 De otte oplevelsesværdier	13
3.1.1 Oplevelsesværdi 1: Fredfyldt.....	15
3.1.2 Oplevelsesværdi 2: Rumligt.....	15
3.1.3 Oplevelsesværdi 3: Vildt.....	16
3.1.4 Oplevelsesværdi 4: Artsrigt	16
3.1.5 Oplevelsesværdi 5: Fristed	16
3.1.6 Oplevelsesværdi 6: Kulturhistorisk.....	17
3.1.7 Oplevelsesværdi 7: Fælled	17
3.1.8 Oplevelsesværdi 8: Underholdning & Service.....	17
3.2 Oplevelsesværdier i relation til stress	18
3.3 Begrebet rekreative værdier i denne sammenhæng	18
4.0 Præsentation af Haverefugiet	19
4.1 Haverefugiets personale og faglige baggrund.....	19
4.2 Haverefugiets målgrupper	19
4.3 Behandlingsforløb i Haverefugiet.....	20
5.0 Om begrebet naturguidet terapi.....	20

5.1 Haverefugiets terapiarbejde	22
6.0 Præsentation af Horsebøg Skov	25
6.1 Analyse af arealanvendelse, naturgrundlag og kulturhistorisk indhold	27
6.2 Rumlig analyse.....	28
6.3 Værdianalyse	31
7.0 Juridiske bindinger i Horsebøg Skov.....	35
7.1 Administrativ analyse	35
7.1.1 Juridiske bindinger ifølge Bekendtgørelse af lov om skove (Skovloven)	36
7.1.2 Juridiske bindinger ifølge Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse (Naturbeskyttelsesloven)	39
7.1.3 EU-Habitatdirektivet, bilag IV-arter.....	39
7.1.4 Den danske Rødliste	40
8.0 Diskussion.....	40
8.1 Diskussion af begreberne natur, rekreative værdier og naturguidet terapi.....	40
8.2 Diskussion af landskabsanalyser	41
8.3 Diskussion af resultater	42
9.0 Konklusion	43
10.0 Perspektivering.....	45
11.0 Kildeliste	46
12.0 Bilag.....	49

Abstract

At this point, an increasing number of people in the Western world are suffering from stress. Stress is not only harmful for the individual, but society is also affected. Therefore, there is a growing interest for preventive measures against stress, as well as helping the people who suffer from it. Studies indicate that green areas seem to have a positive effect on people, both preventing and healing stress. However, the composition of the areas seems to be important. A series of specific qualities of nature are needed to ensure the potentially recreational properties in the area.

The purpose of this paper is to propose ideas as to how to combine recreational forests and traditional forestry. I apply my knowledge of the rehabilitating potential of green areas to create suggestions to enhance recreational values in a specific traditional forest. Throughout the paper, I operate with three key concepts: nature, recreational values and nature-guided therapy as well as a series of landscape analyses.

Based on the results derived from the analyses, I conclude that it is possible to combine recreational and traditional forestry. As long as the forest is managed in a way that secures the recreational values, I estimate that it is possible to combine these two into one multipurpose forestry. Special consideration has to be taken into account regarding the nature qualities that cannot be recreated or are not found in other places in the forest.

Resumé

Der er i dag en voksende andel af indbyggere i den vestlige verden, som lider af stress. Stress er ikke kun skadeligt for den enkelte, også samfundet bliver påvirket. Derfor er der en stigende interesse for at forebygge stress, samt at hjælpe dem som er stressramte. Forskning viser, at der sandsynligvis er en sammenhæng mellem menneskers ophold i grønne omgivelser, og forebyggelse og helbredelse. De grønne områders beskaffenhed er dog ikke underordnet. Der skal være en række naturkvaliteter til stede for, at et område fremstår med rehabiliterende potentiale.

Formålet med denne opgave er at bidrage med forslag til, hvordan rekreativ skov og produktionskov kan forenes i en og samme skov. Jeg benytter viden om grønne områders rehabiliterende potentiale til at komme med forslag til, hvordan man kan forstærke de rekreative værdier i en konkret produktionskov. Dette gøres gennem arbejde med tre for opgaven grundlæggende begreber; natur, rekreative værdier og naturguidet terapi, samt en række landskabsanalyser.

Ud fra resultaterne vurderer jeg, at det er muligt at forene rekreativ skovdrift og traditionel skovdrift. Så længe der tages hensyn til de rekreative værdier i forvaltningen af skoven vurderer jeg, at man kan forene de to i en flersidet skovdrift. Det er i særlig grad de naturkvaliteter, som ikke kan genskabes eller som ikke forefindes andre steder i skoven, man skal tage hensyn til i skovdriften.

Forord

Hvis man spørger sig for, har mange en holdning til eller interesse for naturen. Nogle har ligefrem en passion for naturen og går op i emnet med liv og sjæl. Derfor er det ikke underligt, at den måde vi bruger naturen på, er ofte genstand for diskussioner, konflikter og debat på forskellige niveauer. Det være sig på brugerniveau, forvaltningsniveau og lovgivningsniveau, både nationalt og internationalt.

Hvorfor er naturen noget, som har så bred appel og opmærksomhed? Det hænger muligvis sammen med, at den på en eller anden måde er en del af mange menneskers dagligdag: Den giver os basale nødvendigheder såsom ilt, vand og fødevarer, og for mange er naturen også en mental pause i hverdagen, hvor de får ladt op eller stresset af. Netop denne betydning for den mentale sundhed, vil jeg sætte fokus på i denne opgave, gennem en belysning af, hvordan man kan fremme de rekreative værdier i en produktionsskov.

I forbindelse med tilblivelsen af denne opgave fik jeg kontakt til Ella Hilker fra Haverefugiet, som har bistået med oplysninger og engagement, samt en hjertevarme, som man sjældent møder. Dette vil jeg gerne takke for.

Jeg vil også takke mine to vejledere på opgaven, Susanne Ogstrup og Hjørdis Gade-Jørgensen, som har været en stor støtte gennem arbejdet. De har bistået med faglig sparring, indlevelse og nærvær, og har altid været til hjælp, når jeg havde brug for det.

1.0 Indledning

1.1 Baggrund

Jeg har gennem en samtale med Ella Hilker fra terapihaven Haverefugiet erfaret, at de benytter den omkringliggende natur i deres arbejde med mennesker ramt af arbejdsrelateret stress. Der drejer sig om en nedlagt grusgrav og Horsebøg Skov, samt udsynet over en eng, der alle tre ligger tæt ved Haverefugiet. I grusgraven og skoven er der flere steder, som besidder værdier, der bruges i arbejdet med naturguidet terapi f.eks. et stort egetræ og en gammel viadukt under et jernbanespor.

Haverefugiet har en kontrakt med Stiftelsen Sorø Akademi, der er ejere af Horsebøg Skov, hvori der indgår en tilladelse til at færdes udenfor stierne. Haverefugiet behøver denne tilladelse, da det ikke er tilladt at færdes udenfor stierne i privat skov i Danmark. Haverefugiet betaler derfor et beløb til Stiftelsen Sorø Akademi for at kunne benytte skoven i deres terapiarbejde.

Der er for nylig fældet en mængde store bøgetræer i Horsebøg Skov, og dermed har skoven mistet nogle af de steder, som Haverefugiet benytter i deres terapi. Som følge heraf har Haverefugiet behov for at finde nye steder i Horsebøg Skov, som kan overtage nogle af de funktioner, som de gamle bøgetræer kunne tilbyde.

Det spændende er nu at finde ud af, hvordan rekreativ skov og produktionsskov kan forenes i en og samme skov.

1.2 Problemformulering

Det mentale helbred i den vestlige verden er under pres, og flere og flere mennesker lider af stress. Jeg vil med denne opgave gerne være med at skabe forhold, som kan reducere stress og skabe bedre vilkår for menneskers psykiske liv. Forskning viser at ophold i naturen sandsynligvis kan reducere stress og øge alment velbefindende. Jeg vil derfor se på de faktorer, som virker rekreerende, samt forsøge at styrke disse.

Formålet med denne opgave er at finde ud af, i hvilket omfang de rekreative værdier med fokus på naturguidet terapi kan forstærkes i Horsebøg Skov. Der tages udgangspunkt i arealet Horsebøg Skov og terapihaven Haverefugiets ønsker til områder, hvor der kan arbejdes med naturguidet terapi.

I opgaven vil jeg definere begrebet natur med udgangspunkt i forskellige natursyn. Jeg vil også definere begrebet rekreative værdier med udgangspunkt i De otte oplevelsesværdier, samt beskrive naturguidet terapi.

Desuden vil følgende blive besvaret i opgaven:

Hvordan kan man forstærke de rekreative værdier med fokus på naturguidet terapi i Horsebøg Skov?

Hvilke fordele og ulemper er der for hhv. skovejeren og Haverefugiet ved at forbedre de rekreative værdier med fokus på naturguidet terapi i Horsebøg Skov?

1.3 Afgrænsning

Jeg har valgt at udelukke interview med de mennesker Haverefugiet arbejder med i terapien (i opgaven kaldet gæster). Selvom deres oplevelser og erfaringer unægteligt kunne være meget spændende at lære mere om, så har jeg valgt ikke at tage det med, da mit fokus ikke er at undersøge deres oplevelse af terapien, men at finde nye spændende rekreative steder til deres terapi.

Jeg har også valgt kun at forholde mig til Horsebøg Skov og ikke at forholde mig til grusgraven, selvom denne også benyttes i terapiarbejdet, da det er i Horsebøg Skov at Haverefugiet har oplevet udfordringer i forbindelse med fældningen af store bøgetræer. Der er ikke nogle udfordringer med brugen af grusgraven, ej heller dens indhold til brug i naturguidet terapi, hvorfor jeg har valgt at holde mig til Horsebøg Skov. Det er kun den sydlige del af skoven, som benyttes i terapiarbejdet, hvorfor jeg ikke forholder mig til den nordlige del af skoven, beliggende nord for en jernbane, der gennemskærer skoven. Det er kun udsigten over Rødeng der benyttes i terapien, og hverken udsigten eller engen er truet af forandringer, derfor har jeg valgt ikke, at inddrage Rødeng i opgaven.

1.4 Metodevalg

Jeg har valgt at interviewe Ella Hilker, der driver Haverefugiet. Dette gøres for at få en mere dybtgående viden om Haverefugiets arbejde, samt udfordringer i forbindelse med brugen af Horsebøg Skov. Dette synes jeg er nødvendigt, da det er centralt i forståelsen af baggrunden for denne opgave.

Jeg har valgt at gennemføre interviewet, som et kvalitativt interview med en spørgeramme på i alt otte spørgsmål. Interviewet er et semistruktureret livsverdensinterview, således at jeg kan stille opfølgende spørgsmål. Det semistrukturerede livsverdensinterview defineres således:

"Det defineres som et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener" (Kvale, 2009).

I tilblivelsen af denne opgave har jeg støttet mig til udgiven litteratur gennem flere litteratursøgninger. Jeg har søgt efter litteratur til hvert afsnit på bibliotekernes hjemmeside (Bibliotek.dk, 2017). Desuden har Niels Hilker, formand for Danmarks Naturfredningsforenings Sorø afdeling, givet mig to notater sendt til Region Sjælland, som jeg har fået lov til at citere fra.

Jeg har ved udvælgelsen af metoder til landskabsanalyse valgt at foretage både baggrundsanalyser og handlingsorienterede analyser. Jeg har valgt konsekvensanalyser fra, da jeg vurderer at de tiltag jeg vil foreslå i skoven har en mindre indflydelse på denne.

Af baggrundsanalyser (erkendelsesorienterede analyser) har jeg valgt at gennemføre kortere beskrivende analyser i form af arealanvendelse, naturgrundlag og kulturhistorisk analyse. Disse belyser hvad arealet benyttes til, hvad der findes af geomorfologiske træk, jordbundstyper, hydrologiske forhold, kulturhistoriske spor, samt relevant flora og fauna. Til beskrivelse af skovens visuelle udtryk, har jeg valgt at lave en Kevin Lynch-analyse (rumlig analyse), da den er egnet til at beskrive, hvordan et landskab, landskabselementer (som en skov) eller en by er opbygget. Jeg har valgt områdeanalyse fra, da den giver et overblik over, hvordan landskabets forskellige temaer kommer til udtryk i hvert homogene områdes karakter og muligheder (Stahlsmith, 2009). Jeg synes at den rumlige analyse vil dække det samme indhold, så derfor har jeg valgt områdeanalyse fra.

Af handlingsorienterede analyser har jeg valgt at lave en værdianalyse til vurdering af, hvad der er værdifuldt/bevaringsværdigt og problematisk/dårligt i forhold til arbejdet med naturguidet terapi. Den sidste landskabsanalyse er en lokaliseringsanalyse, der kortlægger de bedst egnede steder til naturguidet terapi.

2.0 Definition af begrebet natur i denne sammenhæng

For at kunne tage udgangspunkt i problemformuleringen må der defineres nogle centrale begreber således, at de fundamentale forståelser af hvad natur er, hvad rekreative værdier er, og hvad naturguidet terapi er, er på plads. Sigtet er at danne en fælles forståelse af de centrale begreber i problemformuleringen således, at vi, der læser opgaven, har et fælles udgangspunkt.

For at starte et sted, har jeg slået ordet natur op i Den Danske Ordbog:

"Natur: geografisk miljø under åben himmel der ikke er skabt af mennesker, og som omfatter bakker, dale, skove, søer, floder osv. samt den tilhørende dyre- og planteverden i modsætning til byer, parker, haver m.m." (Den Danske Ordbog, 2017).

Denne definition af ordet natur er ikke fyldestgørende i denne opgave, da opfattelsen af *hvad* natur er afhænger af de øjne, der ser; det såkaldte natursyn. Det kan være svært at tale ud fra en fælles forståelse af hvad natur er, da naturbegrebet er en flydende størrelse, som har rødder i den enkeltes holdninger og opfattelser. Hvad vi tænker på som værende natur er individuelt og nuanceret, som Christensen (Christensen, 2007) beskriver det:

"... der ikke kan afgrænses et naturbegreb uden at der samtidigt impliceres et natursyn. Der kan ikke afgrænses et opmærksomhedsfelt, benævnt med ordet natur, uden at der samtidigt impliceres et betydningsgivende perspektiv. Allerede ethvert begreb om, 'hvad naturen er', er betydningsladet" (Christensen, 2007).

2.1 Hans Finks syv natursyn

Filosoffen Hans Fink har gennem mange år beskæftiget sig med natursyn. Han opstiller syv forskellige natursyn, hvor den grundlæggende forskel er på, hvor grænsen går mellem menneske og natur.

- 1) Naturen som det uberørte
- 2) Naturen som det vilde
- 3) Naturen som det landlige
- 4) Naturen som det grønne
- 5) Naturen som det fysiske
- 6) Naturen som det jordiske
- 7) Naturen som det hele

I de seks første versioner af natursyn er der forskellige grænsedragninger mellem menneske og natur, hvor det syvende natursyn ikke trækker en grænse mellem menneske og natur (Fink, 2002a)

Opfattelsen af, hvad der er natur kan spænde meget bredt, og det er ikke usædvanligt, at man kan genkende sig selv og sit eget natursyn i flere af de oplistede natursyn. På denne måde kan man rumme flere forskellige perspektiver og se natur i en bred fortolkning, alt efter hvilken situation man er i. For at konkretisere Hans Finks syv natursyn (Fink, 2002a), gennemgår jeg dem kort.

ad 1) Naturen som det uberørte

Naturen som det uberørte er det, der er ganske uberørt af mennesker. Det er de områder af verden, hvor mennesker endnu ikke har sat deres aftryk, og hvor graden af kultivering er lig nul. Man kan

diskutere, om der findes sådanne steder, når man ser på den menneskelige aktivitets påvirkninger i form af global opvarmning, luftbårne partikler og mikroplast i verdenshavene.

ad 2) Naturen som det vilde

Naturen som det vilde, er det, der ikke er underlagt plov og systematisk udnyttelse. Det er der, hvor mennesker af og til kommer og samler føde, jager og samler brændsel. Naturens modsætning er her det kultiverede landskab med dyrkede marker, byer og domesticerede dyr. Set i dette perspektiv er der områder i Danmark og på globalt plan, der kan opfattes som natur. Der gennemføres fredninger og naturgenopretning, hvor dyrket land forsøges bragt tilbage til en tilstand som før kultivering. Ofte gennemføres naturpleje på arealerne, hvilket i dette natursyn er et paradoksalt tiltag, da naturen netop skal passe sig selv.

ad 3) Naturen som det landlige

Naturen som det landlige er der, hvor skellet mellem land og by går. Naturen indbefatter også de dyrkede marker, de domesticerede dyr og landsbyer. Det er også i naturen, at der dyrkes friluftsliv, så golfbaner, sommerhusområder, skovstier og anlagte søer og skove er også for natur at regne i dette natursyn. Christensen (Christensen, 2007) udtrykker det således:

"I anvendelsen af ordet natur synes der altid at være en reference til noget i udgangspunktet ikke-menneskeskabt, uagtet at også menneskeskabt *kan* inkluderes i vor tale om naturen. Det sidste er f.eks. tilfældet, når vi anser gamle kulturlandskaber som natur" (Christensen, 2007).

Kulturlandskabet med heder, dyrehaver og snorlige sitkaskove er også natur, og landlivet opfattes som noget ægte og "tæt på naturen" på trods af, at livet på landet i dag indebærer alle de moderne bekvemmeligheder, som byboerne også har.

ad 4) Naturen som det grønne

Naturen som det grønne er også forstået som natur, der kan eksistere i byen og i husene. I dette natursyn er parker, altanbeplantning, kæledyr og haver også natur.

" Vi forstår dog også naturen ud fra en modsætning mellem det levende, organiske og lavteknologiske på den ene side og det mekaniske, syntetiske og højteknologiske på den anden" (Fink, 2002a).

Dette kan f.eks. ses i forståelsen af forskellige produkter, som fremstår med prædikatet "naturprodukt" på. Disse "grønne" produkter er eksempelvis miljømærkede rengøringsmidler, uld og træbrædder, hvor deres mere syntetiske modsætning ikke opfattes som grønne produkter. Dette kunne være kemikalier, akryl og kompositbrædder (Fink, 2002a).

ad 5) Naturen som det fysiske

Naturen som det fysiske er naturen det, der er omfattet naturvidenskabernes love, i særdeleshed fysikkens love. Det er bl.a. ioner, energi og tyngdekraft. Fink beskriver det som, at "naturen er det objektivt foreliggende. Naturens modsætning er det subjektive, psykiske, symbolske, konventionelle, sociale og kulturelle" (Fink, 2002a).

I dette natursyn er grænsedragningen mellem det uberørte, det vilde, det landlige og det grønne uden betydning, da alt følger fysikkens love. Mennesket er også inkluderet som en del af naturen, men menneskers tænkning, psyke og kultur indgår ikke.

ad 6) Naturen som det jordiske

Naturen som det jordiske er naturen som en modsætning til det himmelske. Dette natursyn adskiller sig fra de førnævnte fem natursyn ved at være religiøst funderet. Der findes i dette natursyn noget naturligt forstået som det "hernede" (det jordiske), og noget overnaturligt forstået som det "deroppe" (Himmeriget) eller "dernede" (underverdenen) (Fink, 2002).

" Til den ene side kan naturen forstås som modstillet en særlig menneskenes verden og en særligt menneskelig kraft, til den anden side en særlig guddommelig eller på anden måde overnaturlig verden og kraft" (Fink, 2002).

Natur forstås stadig som noget udenfor mennesket, men der er ingen gradbøjning af naturen som vild ødemark eller en racehund, ej heller ses det som alt indbefattet af naturlovene. Naturen er alt af jordisk oprindelse.

ad 7) Naturen som det hele

I naturen som det hele er natur simpelthen alt. Naturen er alt det, der er vildt såvel som det, der er påvirket af menneskelig aktivitet, det er de dyrkede marker, det er land og by, det er det grønne og det grå, det er alt det objektive og det subjektive. Ifølge Fink så er naturen "det, der er på begge sider af enhver tænkelig grænse. Naturen er den sammenhæng, som forbinder selv det mest forskelligartede, som også omfatter alt det menneskelige, og som det ideale og guddommelige ikke kan være selvstændiggjort i forhold til" (Fink, 2002a).

Som det ses, er dette natursyn det eneste, hvor der er ingen grænsedragning er mellem menneske og natur.

2.2 Natursyn i historisk perspektiv

Op gennem historien har natursyn påvirket brugen og udformningen af vores landskaber, kyststrækninger, vandløb og skove. Vi har udrettet og genslynget vandløb, indvundet land og sat det under vand igen, ryddet skov og genplantet. Vores benyttelse og beskyttelse af naturen har varieret over tid, alt efter behov og det på den tid herskende natursyn.

"Vort forhold til naturen afspejles dels af den konkrete naturanvendelse, dels i de ideologiske forestillinger om mennesket og naturen, dvs. natursynet. Ved natursynet forstås det værdigrundlag, hvorudfra en bestemt epoke opfatter og fortolker naturen. Natursynet bestemmer, hvorledes mennesker præger og anvender naturen" (Hansen J. S., 1989).

Jens Schjerup Hansen opstiller fire forskellige natursyn, som har optrådt op gennem tiden og frem til i dag:

- 1) Det nytteprægede natursyn
- 2) Det romantiske natursyn

3) Det funktionalistiske natursyn

4) Det økologiske natursyn

ad 1) Det nytteprægede natursyn

Det nytteprægede natursyn stammer helt tilbage fra oldtiden og opstod samtidigt med den gryende bondekultur med de dyrkede agre. I dette natursyn skelnes mellem den nyttige natur og den unyttige natur, hvor den nyttige natur er idealet. Den nyttige natur er den natur, der er under plov eller på anden måde kan udnyttes, og den unyttige natur er den, der ligger uudnyttet hen. Dette natursyn har traditionelt knyttet sig til landbobefolkningen, som har haft den direkte tilknytning til den dyrkede natur gennem beskæftigelse i de primære erhverv såsom fiskeri, landbrug, gartneri og skovbrug. I 1600-tallet, hvor hovedparten af befolkningen boede på landet, var dette natursyn det fremherskende, men efterhånden som størstedelen af befolkningen ikke længere bor på landet, og ikke har beskæftigelse i primære erhverv, er dette natursyn vejet tilbage for andre natursyn (Hansen J. S., 1989).

ad 2) Det romantiske natursyn

Da befolkningen begyndte at søge mod byerne i 1700-tallet, og borgerskabet og aristokratiet var genstand for andre klassers opmærksomhed, begyndte et nyt natursyn at spire frem. Naturen blev ikke længere kun set som kilde til fødevarer eller som noget, der skulle kultiveres med passer og lineal, som den feudale klasses friserede haver - begge dele dyrket natur. Nu begyndte aristokratiet og borgerskabet at længes efter den uberørte natur, hvor rekreative aktiviteter kunne udfoldes. Til at starte med var dette natursyn forbeholdt dem, der havde tid og råd til at opsøge naturen med fritidsformål for øje, men op gennem 1800-tallet voksede borgerskabet og dette natursyn med det.

Der var også en anden påvirkning ved udbredelsen af dette natursyn, nemlig den omfattende ændring i arealanvendelse og regulering af udnyttelsen af eksisterende arealer i anden halvdel af 1700-tallet:

"Det romantiske natursyn blev også båret frem af den radikale omlægning af den produktive naturanvendelse, der blev gennemført ved landboreformerne og skovforordningen i 1700-tallets slutning" (Hansen J. S., 1989).

ad 3) Det funktionalistiske natursyn

Det funktionalistiske natursyn har sin oprindelse i starten af 1900-tallet, hvor størstedelen af befolkningen boede i byerne og ernærede sig ved arbejde i byerne og ikke længere havde så tæt kontakt til landbolivet og de primære erhverv som tidligere. Den fremvoksende arbejderklasse skelnede mellem arbejde og fritid, og arbejdsopgaver som f.eks. dyrkning af en køkkenhave, blev anset som en pligt frem for et privilegium.

"Befrielsen fra at skulle tage sig af mange små og spredte opgaver havde det formål, at man med så meget større energi kunne samle sig om hovedopgaven, nemlig lønarbejdet" (Hansen J. S., 1989).

Idealet er stadig den vilde og uberørte natur, men der er også en anden dimension nemlig den natur, som er nem at passe, eller som man kan slappe af i, rekreere sig i. Dette ses især på de grønne plæner og lige bølgehække, som præger mange udenomsarealer til byggeri fra 1930'erne og frem,

såvel som rekreative tiltag i naturen, det som dem med nyttepræget natursyn vil kalde for et "fritidslandskab" (Hansen J. S., 1989).

ad 4) Det økologiske natursyn

Det økologiske natursyn begyndte at blive udbredt i slutningen af 1900-tallet, som en reaktion på de følgevirkninger, der er ved det eksisterende produktionsapparat. Her tænkes på huller i ozonlaget, pesticider i grundvandet, smog over storbyerne mv.

"Et økologisk natursyn - som indtil nu kun har vist sig fragmentarisk - kan opfattes som en reaktion på såvel det nytteprægede natursyn i landbruget som på det funktionalistiske natursyn i byerne" (Hansen J. S., 1989).

Naturen ses i dette natursyn som en helhed, hvor mennesket og samfundet indgår i. Således indgår de følgevirkninger, der er ved den menneskelige aktivitet også i naturen. Her kan f.eks. nævnes udrettede vandløb, ødelagt havbund efter brug af fiskeredskaber og jordfygning efter afskovning.

2.3 Naturbegrebet i denne sammenhæng

Naturbegrebet er, som det ses af ovenstående, en foranderlig størrelse, som varierer ikke bare mellem mennesker, men også over tid. Det er dynamisk, og ofte kan et individ besidde mere end et natursyn. Således vil naturbegrebet i denne opgave også besidde mere end en side. Jeg har valgt at læne mig op af det natursyn, som Hans Fink kalder det landlige natursyn. Dette er, fordi jeg i denne opgave arbejder med en plantet skov, som bruges primært til træproduktion og sekundært til rekreative formål.

Derfor må jeg nødvendigvis undlade at bruge det uberørte og det vildes natursyn, ligesom der ikke her er tale om en særligt "grøn" skovdrift hvilket gør, at jeg også udelader det grønne natursyn.

Jeg kan heller ikke holde mig til det fysiske natursyn, da denne skov er produktet af flere kulturindgreb, og dette natursyn inddrager ikke menneskelig kultur. Jeg opfatter heller ikke naturen i denne sammenhæng som værende af speciel religiøs betydning, hvilket ville have været et andet tema, hvis det for eksempel var et helligt landskab for en befolkning. Jeg opfatter heller ikke naturen som værende en del af Det hele, og derfor vælger jeg at holde mig til det landlige natursyn.

"Hvad vi indtil nu har hæftet os ved er, at ordet natur er indfældet i en kontekst, og at vi med talen om naturen udtrykker en kulturel betydning" (Christensen, 2007).

Denne kontekst fremstår tydeligere, hvis vi kigger på natursyn op gennem tiden med dens kulturelle strømninger. Jeg har også valgt at holde mig til Jens Schjerup Hansens beskrivelse af det nytteprægede natursyn, da skoven, som denne opgave omhandler, er en produktionskov. Om det er træ eller rekreative værdier der produceres, så er det stadig en skov, hvor formålet er at få et udbytte. Dvs. at skoven er et produktionsapparat, ligesom idealet er i det nytteprægede natursyn.

Jeg har valgt ikke at bruge det romantiske natursyn, da naturen her ikke ønskes vild og utæmmet, og heller ikke ønskes nydt på afstand. I det funktionalistiske natursyn er det stadig den vilde natur der er idealet, men der er også den anden dimension, nemlig naturen der er nem at holde og som man kan slappe af i. I denne opgave er det som sagt en produktionskov der er tale om, den er hverken vild

eller anlagt med fritidsformål for øje, så dette natursyn synes jeg ikke er dækkende. Det økologiske natursyn er heller ikke inkluderende nok i denne sammenhæng, da skoven ikke drives økologisk eller naturnært, hvorfor den ikke kan betragtes som værende særligt i tråd med dette natursyn.

3.0 Definition af begrebet rekreative værdier i denne sammenhæng

Rekreative værdier er et populært udtryk, som mange politiske forvaltninger, friluftorganisationer og almindelige mennesker ønsker sig mere af, men hvad dækker begrebet egentligt over?

Jeg har ledt og ledt, men det lader ikke til, at der findes en decideret definition på dette begreb.

Derfor vil jeg nu alligevel gøre et forsøg på at definere, hvad jeg finder dækkende for begrebet rekreative værdier.

Det må have noget at gøre med steder og/eller aktiviteter, hvor man kan trække sig tilbage og *rekreere sig*. Være vågen, men dog hvile. Aktiviteter, hvor man kan deltage på et niveau, som man finder behageligt og afslappende. Men det er jo også afslappende at tage sig en lur på sofaen, men det gør det vel ikke til en rekreativ værdi?

Jeg mener, at begrebet rekreative værdier i denne sammenhæng må være en aktivitet, der har med udendørslivet i grønne områder at gøre, qua opgavens fokus på naturguidet terapi. Jeg tænker, at der er nogle værdier, som naturen besidder - men som ud over at have en værdi i sig selv, fordi det er natur - også besidder en helende dimension i kraft af nogle kvaliteter, som knytter sig dertil. Netop denne helende dimension og disse kvaliteter forskes der i ved Sveriges Lantbruksuniversitet i Alnarp lidt udenfor Malmø.

"I dag tyder forskning fra laboratorieforsøg og feltstudier på, at visuel eller fysisk kontakt med natur giver helbredsmæssige fordele. Effekterne ses på celleniveau (fysiologiske målinger), hos det enkelte individ (selvoplevede effekter) og på befolkningsniveau (epidemiologiske studier)" (Jørgensen, 2014).

Denne forskning var grundstenen ved anlæggelsen af Terapihaven Nacadia og Helseskoven Octovia i Arboretet i Hørsholm. Terapihaven er anlagt med fokus på helbredelse, og Helseskoven Octovia er anlagt med fokus på forebyggelse (Jørgensen, 2014). Begge grønne områder henvender sig primært til voksne med stress. Disse to grønne områder er steder, hvor der arbejdes med sammenhængen mellem natur og et sundhedsfremme for stressramte, hvilket er hovedopgaven i Haverefugiets arbejde med samme målgruppe.

3.1 De otte oplevelsesværdier

En stund i det grønne er altid dejligt, om det så er at sidde på altanen og nyde de sidste solstråler efter en lang arbejdsdag, eller det er at være på kystfiskeri med skoven i ryggen, eller det er at lufte hunden i lommeparken på hjørnet af etagebebyggelsen. Nogle steder opleves som mere helsebringende end andre, og hvorfor; det har Patrik Grahn fra Sveriges Lantbruksuniversitet og Ulrika K. Stigsdotter fra Københavns Universitet (Jørgensen, 2014) arbejdet med gennem et system, de har udviklet som kaldes De otte oplevelsesværdier. En tidlig version af dette system er bl.a. brugt i en rapport, der påviser sammenhænge mellem grønne områders udtryk og brug set i forhold til befolkningens sundhed (Thomas B. Randrup, 2008). I rapporten viser undersøgelsen, at:

"Der er tilsyneladende en sammenhæng mellem områdernes brug og borgernes selvoplevede stress. De områder der benyttes oftest, har også de mindst stressede borgere boende i nærheden. (...) I denne undersøgelse var den gennemsnitlige andel af selvvurderede stressede på knap 40%. Dermed synes der at være god grund til at satse på grønne områder som afstressende oaser i og nær byområder" (Thomas B. Randrup, 2008).

Ud over den fysiske afstand mellem folks bopæl og de grønne områder er det nødvendigt, at de grønne områder opfylder befolkningens ønsker til områderne. Hvis ønskerne til områderne ikke bliver opfyldt, besøger befolkningen områderne sjældnere, end hvis områderne opfylder ønskerne. Desuden påviser undersøgelsen, at "en stigning i brugen af de grønne områder vil øge såvel den mentale som den fysiske sundhed" (Thomas B. Randrup, 2008).

Disse behov eller ønsker til de grønne områder betegnes som naturkvaliteter. Nogle af disse naturkvaliteter vejer tungere i oplevelsen af et grønt område end andre, og nogle foretrækkes i særdeleshed af stressede personer. Eksempler på naturkvaliteter er f.eks., om området er stille og fredeligt, om der er læmuligheder, om området indeholder en naturlig bestand af planter og dyr, eller om det er muligt at betragte andre mennesker være aktive (Jørgensen, 2014). Naturkvaliteterne er af Patrik Grahn og Ulrika K. Stigsdotter grupperet i otte sansemæssige dimensioner kaldet De otte oplevelsesværdier. Hver klynge af naturkvaliteter danner tilsammen et udtryk, der repræsenterer en oplevelsesværdi. De otte oplevelsesværdier, der blev identificeret i deres analyse er:

- 1) Fredfyldt
- 2) Rumligt
- 3) Vildt
- 4) Artsrigt
- 5) Fristed
- 6) Kulturhistorisk
- 7) Fælled
- 8) Underholdning & Service

Rækkefølgen viser hvilke oplevelsesværdier, som de adspurgte i undersøgelsen generelt foretrækker (Jørgensen, 2014).

Herunder oplistes De otte oplevelsesværdier i ovenstående rækkefølge, gengivet efter Konceptmodel for Helseskoven Octovia (Jørgensen, 2014). Konceptmodellen arbejder med tredje generation af oplevelsesværdierne, derfor afviger de lidt fra tidligere udgaver af disse.

Tallene indikerer i hvor høj grad, at naturkvaliteten har værdi for respondenterne. Tallene er fremkommet gennem en statistisk analyse - jo højere tal for naturkvaliteten, jo vigtigere er den for oplevelsesværdien.

3.1.1 Oplevelsesværdi 1: Fredfyldt

Naturkvaliteter	Værdi
Området er stille og fredeligt	0,94
Der er ingen cykler i området	0,89
Det er muligt at tilbringe tid i området uden at være i kontakt med særligt mange mennesker	0,84
Der er masser af mennesker og bevægelse i området (negativ sammenhæng)	-0,78
Der er ingen knallerter	0,74
Det er muligt at betragte andre mennesker være aktive, lege, dyrke sport osv. (negativ sammenhæng)	-0,69
Området er rent og velholdt	0,60
Der er ingen trafikstøj fra omgivelserne	0,57
Det føles trygt at opholde sig i området	0,50

Oplevelsesværdien 'Fredfyldt' består af en klynge naturkvaliteter, som handler om det uforstyrrede. Der er ønsket om ro og fred, få mennesker i området, renlighed og ingen støj. Det er vigtigt, at man kan få en naturoplevelse uden for mange mennesker og uden forstyrrende indslag som mountainbikere og knallerter. Det er ønsket om et tilflugtssted, hvor der hersker fred og fordragelighed.

3.1.2 Oplevelsesværdi 2: Rumligt

Naturkvaliteter	Værdi
Området opleves som udstrakt og fri for distraktioner	0,89
Det er muligt at finde områder, som ikke krydses af veje eller stier	0,87
Området har mange træer	0,58
Det er muligt at finde steder, hvor flere personer kan samles	0,52
Der er steder i området, som er beskyttet for vinden	0,49
Der er steder med sol	0,44
Der er steder med skygge	0,42

Oplevelsesværdien 'Rumligt' har som væsentligste naturkvaliteter, at det grønne område opleves som udstrakt, sammenhængende og skal være fri for distraktioner såsom opbrydende veje eller stier. Dette kræver et areal af en vis størrelse.

3.1.3 Oplevelsesværdi 3: Vildt

Naturkvaliteter	Værdi
Området har karakter af natur	0,71
Området har en vild og uberørt kvalitet	0,63
Der er områder med langt græs	0,54
Det er muligt at tænde bål i området	0,50
Det føles trygt at opholde sig i området	0,49
Det er muligt at tilbringe tid i området uden at være i kontakt med særligt mange mennesker	0,47
Området har bakket terræn	0,44

Oplevelsesværdien 'Vildt' har i top tre alle naturkvaliteter, som knytter sig til det vilde og naturlige. Det handler om at opleve naturens kræfter og dens dynamik, og det leder oplevelsen hen på at være i naturen på naturens vilkår. Muligheden for at tænde bål, og ønsket om et bakket terræn, giver en følelse af tryghed midt i den vilde natur.

3.1.4 Oplevelsesværdi 4: Artsrigt

Naturkvaliteter	Værdi
Området indeholder en naturlig bestand af planter og dyr	0,97
Man kan finde adskillige dyr såsom fugle, insekter osv.	0,96
Man kan studere naturligt forekommende planter	0,87

Oplevelsesværdien 'Artsrigt' består af en klynge på kun tre naturkvaliteter, men de er alle meget stærke (har en høj værdi). Det ses, at det er mængden af naturligt forekommende flora og fauna; muligheden for at opleve mange forskellige livsformer, der er vigtigt i denne oplevelsesværdi.

3.1.5 Oplevelsesværdi 5: Fristed

Naturkvaliteter	Værdi
Området har mange buske	0,93
Området huser dyr, som børn og voksne må fodre og kæle med	0,87
Der er sandkasser	0,77
Det er legeredskaber som gynger, rutsjebaner osv.	0,73
Det er muligt at betragte andre mennesker være aktive, lege, dyrke sport osv.	0,58
Det føles trygt at opholde sig i området	0,57
Der er borde og bænke	0,36

Oplevelsesværdien 'Fristed' har ud over et ønske om mange buske flere naturkvaliteter, der knytter sig til børn og leg. Det er også vigtigt, at man kan observere andre være aktive uden, at det kræver noget af en selv, og at det er trygt at opholde sig i området. De mange buske virker skærmende og giver en følelse af tryghed.

3.1.6 Oplevelsesværdi 6: Kulturhistorisk

Naturkvaliteter	Værdi
Området er udsmykket med springvand	0,73
Området er udsmykket med statuer	0,65
Området indeholder en bred vifte af eksotiske planter, prydplanter og køkkenurter	0,65
Området har karakter af en bypark	0,57
Området har forskellige vandelementer som en dam, kanaler osv.	0,52
Området er udsmykket med blomster	0,50
Området har en kvalitet, der minder om et skovbevokset græsningsareal	0,46

Oplevelsesværdien 'Kulturhistorisk' drejer sig om tegn på menneskelig kultur. Det være sig springvand, statuer, eksotiske planter og damme. I skove og på åbent land kunne det være gærder, ruiner og andre spor efter menneskelig aktivitet. Det grønne område er et udsmykket sted med tydelige identifikationer på kulturarv.

3.1.7 Oplevelsesværdi 7: Fælled

Naturkvaliteter	Værdi
Området tilbyder plane og slåede flader	0,87
Der er udsigt og udsyn til omgivelserne	0,78
Græsplænerne er klippede	0,76
Området har en fodboldbane af græs	0,68
Området har en fodboldbane af grus	0,50
Fodboldbanerne har belysning	0,48
Området har mindre boldbaner af asfalt	0,47
Der er brusere og omklædningsrum til rådighed	0,43

Oplevelsesværdien 'Fælled' handler om to hovedtemaer. For det første skal det grønne område indeholde plane og klippede græsarealer, og der skal være udsyn til omgivelserne. For det andet skal der være arealer egnet til boldspil, helst på velklippet græs.

3.1.8 Oplevelsesværdi 8: Underholdning & Service

Naturkvaliteter	Værdi
Det er muligt at se på underholdning såsom en friluftskoncert	0,94
Det er muligt at se udstillinger	0,92
Det er muligt at besøge en restaurant eller et mere simpelt udendørs serveringssted	0,89
Det er muligt at handle i boder, i en kiosk eller lignende	0,78
Det er masser af mennesker og bevægelse i området	0,74
Området har mange grusveje og grusstier	0,72
I området kan man opleve specielle dyr som svaner, ænder og råvildt	0,66
Området har generelt en god belysning	0,64
Vejene har en god belysning	0,63

Der er adgang til toiletter	0,60
Der er steder i området, som ligger i læ for vinden	0,59
Der er steder med sol	0,54
Der er steder med skygge	0,52
Området har mange bænke og andre siddemuligheder	0,50
Det føles trygt at opholde sig i området	0,44
Der er borde og bænke	0,38
Området har veje og stier med en hård overflade såsom asfalt, belægningssten osv.	0,33

Oplevelsesværdien 'Underholdning & Service' er den oplevelsesværdi, der rummer flest naturkvaliteter. Dem med den stærkeste værdi tilknyttet handler alle om underholdning i et eller andet omfang. Det skal være muligt at finde adspredelse og blive underholdt. Længere nede på listen finder vi servicedelen i form af faciliteter såsom veje, toiletter, bænke og belysning.

3.2 Oplevelsesværdier i relation til stress

Oplevelsesværdierne findes sjældent i rendyrket form, men findes ofte i kombination med hinanden indenfor et afgrænset areal. F.eks. kan en boldbane (oplevelsesværdien 'Fælled') ligge omkranset af en buskbevoksning, hvor der i tilknytning er en legeplads (oplevelsesværdien 'Fristed'). Eller det kan være et fredfyldt rum i f.eks. en park (oplevelsesværdien 'Fredfyldt'), hvor der er mange prydblister og en lille dam med et springvand (oplevelsesværdien 'Kulturhistorisk').

Ifølge Jørgensen er alle oplevelsesværdier med undtagelse af den ottende 'Underholdning & Service', positivt relateret til stressede menneskers ønsker til naturkvaliteterne (Jørgensen, 2014). De stressede personers rangordning af oplevelsesværdierne ser således ud:

- 1) Artsrigt
- 2) Fristed
- 3) Vildt
- 4) Underholdning & Service (negativ sammenhæng)

"Det tolkes sådan, at en kombination af 'Artsrigt', 'Fristed' og 'Vildt' og en lav eller ingen tilstedeværelse af 'Underholdning & Service' giver det mest restituerende miljø for stressede personer (Jørgensen, 2014)."

3.3 Begrebet rekreative værdier i denne sammenhæng

Begrebet rekreative værdier dækker for mig over aktiviteter, der har med ro, hvile og fred at gøre. Det kan være en langsom slentretur i en park for at se på fontæner og formklippede buske (oplevelsesværdi 'Kulturhistorisk'), et besøg på en gård for at klappe dyr f.eks. Børnenes Dyremark i Københavns Sydhavn (oplevelsesværdi 'Fristed'), eller en tur til vandet for at "strække øjnene" (oplevelsesværdi 'Rumligt'). Det kan også være en gåtur i alene i skovens dybe stille ro (oplevelsesværdi 'Fredfyldt') eller en omgang rundbold på en græsplæne (oplevelsesværdi 'Fælled'). Alt sammen aktiviteter, der er behagelige og fredfyldte for mig.

"Jeg vil gerne slå et slag for skovbrynene, der i mine øjne har meget stor rekreativ værdi. Skovbrynet passerer revue for trafikanten på landevejen, det danner rammen om frokosten i vejkanten, og det leverer slånebær til snapsen, hyldeblomster og meget andet, hvis man har blik derfor" (Hansen K. , 1972).

Som det ses i citatet af Hansen (Hansen K. , 1972), er der også en æstetisk dimension ud over de aktivitetsprægede handlinger, som drager mig og andre. Dette ses i flere af oplevelsesværdierne, hvor kunst, naturens sceneri og dynamiske æstetisk fænger hos den betragtede. Hvem nyder ikke årstidernes skiften fra vinterens grå nuancer, til lysegrønt om foråret, over sommerens blomsterflor til efterårets varme farver?

Alt dette er for mig indbegrebet af begrebet rekreative værdier, og dem søger jeg med denne opgave at finde og styrke i Horsebøg Skov med henblik på naturguidet terapi.

4.0 Præsentation af Haverefugiet

Haverefugiet er en terapihave beliggende ved Sorø på Sjælland. Terapihaven blev startet i 2011 af Ella Hilker og haven ligger i tilknytning til det hus, hvor Ella og Niels Hilker bor. I haven, der er på 0,35 ha, er alle otte oplevelsesværdier repræsenteret (se afsnittet 3.0 Rekreative værdier), og der er dyr (høns, en hund og en kat) og en køkkenhave, som indgår i terapien i det omfang gæsterne ønsker det. Ud over haven inddrages den omkringliggende natur i terapiarbejdet. Det kan være naboens nedlagte grusgrav eller den nærliggende Horsebøg Skov og Rødeng. Der benyttes også større naturområder f.eks. Tamosen, Tystrup-Bavelse-området og Suserup Skov.

4.1 Haverefugiets personale og faglige baggrund

Haverefugiet har ikke nogen ansatte, da det er en frivillig forening, men det drives af Ella Hilker og Jakob Bruus Ørtoft i samarbejde. Ella Hilker fortæller i et interview jeg lavede med hende, at:

"Der er ikke nogen der er ansatte, fordi det er en frivillig forening, men vores baggrund er: Der er Jakob Ørtoft han er socialrådgiver, og han er psykoterapeut og han er økologisk landmand. Og han har været med i alle årene her også. (...) Og så er der mig. Jeg er sygeplejerske, og har arbejdet i psykiatrien i mange år. Jeg har en terapeutisk uddannelse som Bodydynamicsinstruktør og så har jeg en master i socialt entreprenørskab. Og så er jeg pensioneret" (Hilker E. , 2017).

Ud over Ella Hilker og Jakob Bruus Ørtoft, er der tilknyttet en sundhedsplejerske under revalidering, som kommer om mandagen, hvor der er børnegruppe, samt en ingeniør med en treårig terapeutuddannelse i arbejdspraktik, der leder gruppen om onsdagen (Hilker E. , 2017).

4.2 Haverefugiets målgrupper

Terapihavens målgrupper er primært mennesker, der lider af en kronisk stresslidelse.

"Det er mennesker som har en kronisk lidelse, det der hedder PTSD (Post Traumatisk Stress Disorder, red.) og udbrændthed og kronisk stress. Og målgruppen er egentligt mennesker, som er langt fra arbejdsmarkedet og, som gerne vil tilbage til arbejdsmarkedet. Eller tilbage til et meningsfuldt liv er

vi ved at sige. Det er ikke bare at komme tilbage til arbejdsmarkedet, det er også at finde ud af, hvad der er meningsfuldt". (Hilker E. , 2017)

Desuden er der en mandagsgruppe for børn mellem seks og elleve år. Der er i øjeblikket tolv børn i gruppen, og som Ella Hilker nævnte interviewet, så fejler børnene intet, men har brug for et frirum, som haven kan tilbyde dem:

"De fejler ikke noget, de er bare børn mellem seks og elleve år. Og det kom i stand fordi der var nogen af dem der gerne ville have en have. Og så var der en i bestyrelsen der sagde, at børn i dag de har intet frirum, så de lærer ikke at blive indrestyret. Altså de er undergivet skolerne og reglerne der, og de er undergivet forældrene, men de har ikke det frirum, hvor de kan løbe ud på gaden og lege. Eller lære nye mennesker at kende og lære at være ansvarlige i forhold til, hvad kan jeg tillade mig når jeg er sammen med andre i frirummet. Og så har vi lavet sådan et frirum" (Hilker E. , 2017).

Den tredje og sidste målgruppe er studiebesøgende. Der kommer op til halvfjerds studiebesøgende om året "og det kan være andre terapihaver, det kan være nogle studerende af alle mulige slags" (Hilker E. , 2017).

4.3 Behandlingsforløb i Haverefugiet

Haverefugiet tilbyder ikke fastlagte forløb, men derimod individuelt tilrettelagte forløb, som gæsten selv finder frem til. Ella Hilker lægger vægt på, at ethvert menneske er unikt:

"Det vil sige, at hvert menneske er unikt og at skal lægge sin egen plan for at få et godt liv. Vi har en onsdagsgruppe som har løbende indtag, og det vil sige at man siger ja til at komme i gruppen, betaler et kontingent til foreningen og så kommer man hver onsdag mellem ti og tretten. Og de forløb der er deri det indeholder, at man har nogle runder, hvor man snakker sammen om hvordan jeg har det, hvad kan hjælpe på mit helbred. (...) Mennesket skal finde sin egen vej ud af stressen. Og det er en selvhjælpsgruppe" (Hilker E. , 2017).

Ud over samtalerne og terapien i haven, inddrages naturen også i arbejdet. Nogle gange inddrages der også andre behandlingsformer, som Ella Hilker kalder komplementære behandlinger:

"Så er der noget natur. Det kan være at vi går ud i haven og passer den. Det kan være at vi tager ned til et eller andet skønt naturområde, det kan være at vi besøger andre terapihaver eller det kan også være at vi inviterer nogen, som har komplementære kompetencer. Og det kan være akupunktur, det kan være Qi gong" (Hilker E. , 2017).

5.0 Om begrebet naturguidet terapi

At naturen har en positiv effekt på mennesket er påvist gennem mange års studier, og er ikke ny viden. I det antikke Grækenland anlagde man smukke haver i tilknytning til hospitaler, da man mente at lys og frisk luft, samt adgang til grønne arealer virkede helende (Sachs, 2014). Op gennem tiden er hospitaler fortsat anlagt i frodige grønne omgivelser f.eks. i Anneberg ved Nykøbing Sjælland, men da tiden kom med stordrift i hospitalsvæsenet, gik man bort fra denne praksis, og adgangen eller udsigten til grønne områder blev forringet (Sachs, 2014).

I 1984 gennemførte Roger S. Ulrich en undersøgelse af 200 patienter, der var blevet opereret for galdesten. Den ene gruppe af patienter vågnede op efter operationen med udsigt til en murstensvæg, og den anden gruppe patienter vågnede op i et rum med udsigt til et grønt område. Patienterne med den grønne udsigt brugte mindre smertestillende, klagede sig mindre og blev hurtigere udskrevet. Undersøgelsen påviste dermed en sandsynlig sammenhæng mellem heling og udsigt til grønne områder (Ulrich, 1984).

Johan Ottoson (Ottoson, 1997) har arbejdet med begrebet naturguidet terapi igennem mange år. Dog er situationen for ham en helt anden, da han fandt sig selv som patient på Orups sjukhus efter en trafikulykke, hvor han pådrog sig en hjerneskade. Han har derfor oplevet naturguidet terapi på egen krop, da han gjorde den opdagelse, at naturen havde en stor tiltrækningskraft på ham, og at han oplevede en klar forbedring i sin tilstand ved ophold i naturen (Ottoson, 1997). Han beskriver flere elementer i naturen, som besidder en helbredende kraft for ham:

- 1) Spor i naturen
- 2) Sten og stenfremspring
- 3) Det grønne
- 4) De store træer
- 5) Stier og veje
- 6) Søen
- 7) Havet
- 8) Sandstranden
- 9) Himlen

ad 1) Spor i naturen, er spor efter menneskelig aktivitet. Det være sig både fortidsminder og nyere spor i naturen. Det kan være f.eks. stengærder eller overvoksede ruiner. Disse spor af menneskelig aktivitet giver Ottoson en følelse af tryghed og genkendelighed.

ad 2) Sten og stenfremspring, er store mosbegrøede sten og der hvor klippegrunden bryder overfladen, så der fremkommer steder i græsset med "stenplader". De store sten giver Ottoson en følelse af tidsløshed, ro og harmoni, samt tilføjer en historisk dimension, da stenen har været her længe.

De store stenplader er varme på sommerdagene og indbyder Ottoson til at lægge sig ned og bare kigge op. Han føler at stenene kan forstå og absorbere hans sorg og at "stenen skadar ingen, men finns där til hjälp om du så önsker" (Ottoson, 1997).

ad 3) Det grønne (grönskan) er alt det grønne, som kommer med løvspring om foråret. "Våren kommer och otstrålar en otrolig kraft av förändring" (Ottoson, 1997).

ad 4) De store træer har ligheder med stenenes karaktertræk. Det er her store træer med solitære træk, der tænkes på. De emmer af tidløshed og udstråler tryghed for Johan Ottoson.

ad 5) Stier og veje er ifølge Ottoson typisk opstået i samklang med naturen, forstået på den måde at "stigen följer de krav som naturen har - den gör sig inga sår utan är en naturlig nervtråd i helheten" (Ottoson, 1997). Stier besidder de samme karaktertræk, som stenene og de store træer, og er "et

grenssystem som leder mellan olika trygga punkter. En gåva från generation till generation" (Ottoson, 1997).

ad 6) Søen er et sted, hvor man kan nyde udsigten over vandet, og lytte til lyden af vand og vind. Søen fremkalder mange minder for Ottoson, men bringer ikke samme trøst som stenene og skoven.

ad 7) Havet er et sted, hvor man kan opleve bølgenes brusen og den stærke blæst. Det er her man kan opleve urkraft. Det har nogle af de samme karaktertræk som stenene og stenfremspringene i kraft af deres urkraft.

ad 8) Sandstranden er et sted, hvor der er rent, uforanderligt og hvor der er bølgeskulp. Det giver Ottoson en følelse af tryghed og ro i og med at "vågorna som sköljer upp på sandstranden var för honom en urtidspuls, som alltid funnits och alltid kommer att finnas" (Ottoson, 1997).

ad 9) Himlen giver Ottoson en følelse af evigheden, både om natten med alle stjernerne og om dagen med den uendelige blå farve.

Ottoson har også lavet en doktorafhandling (Ottoson, The Importance of Nature in Coping, 2007) bestående af en række kapitler omhandlende hans egen rehabilitering efter en hjerneskade, en undersøgelse af skrøbelige ældre med stort plejebenhov og en undersøgelse af naturens effekt på mennesker i krise. I undersøgelsen af gruppen af ældre med stort plejebenhov, foretog han målinger ved hjælp af forskellige koncentrationstests, samt måling af puls og blodtryk. De, som fik ophold i en have, kom sig hurtigere end de, som opholdt sig indendørs. Ved ophold forstås ikke gåture eller anden fysisk aktivitet, men kun ophold. Særligt følsomme, var ældre i dårlig psyko-fysiologisk balance, hvor der kunne måles en lavere puls og blodtryk (Ottoson, 2007).

Undersøgelsen af mennesker i krise fandt, at der sandsynligvis er en sammenhæng mellem deres rehabiliteringspotentiale og naturophold:

"*Experiencing nature* seems to have a more powerful influence on the rehabilitation potential of people greatly affected by a crisis. *Taking a walk* also has a significant influence, although not of equal importance. *The social factor* seems to have more influence on the rehabilitation potential of people affected by a crisis to a low/moderate degree. *Having access to nature* in everyday life can have a buffering effect on people's mental state. Individuals who have many experiences of nature are less affected by their crisis than those who have few such experiences" (Ottoson, 2007).

Disse undersøgelser, sammenholdt med undersøgelsen af sammenhængen mellem grønne områders udtryk og brug set i forhold til befolkningens sundhed (se afsnit 3.1 De otte oplevelsesværdier) viser, at der er en sammenhæng mellem natur og menneskers velbefindende.

5.1 Haverefugiets terapiarbejde

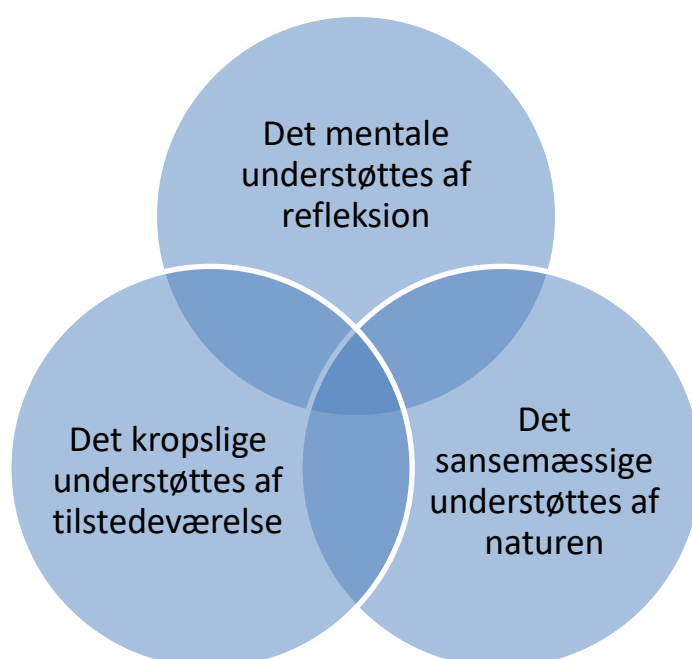
Denne viden - at der er en sammenhæng mellem natur og velbefindende - bruges aktivt i behandlingsformen naturguidet terapi. Det handler om at bruge naturen aktivt og velovervejnet. Om arbejdet med naturen i terapien, siger Ella Hilker fra Haverefugiet (Hilker E. , 2017):

"Og naturen er jo en fantastisk ramme til terapi, fordi den ikke stiller krav, og den yder ikke medynk. Den er der bare, og den er foranderlig hele tiden. Skoven er forandret fra gang til gang, haven er

forandret fra gang til gang. Og i det rum der, og i det samspil mellem menneske og natur, det er der at helbredelsen foregår" (Hilker E. , 2017).

I Haverefugiet arbejdes der med tre fokuspunkter: Det mentale, det sansemæssige og det kropslige. Dette gøres fordi Haverefugiet lægger vægt på en helhedsorienteret tilgang til de problematikker, som deres gæster kommer med.

I arbejdet med det mentale lægges der vægt på en bevidstgørelse om at stress er noget man skal tage alvorligt og, at det kræver en omlægning af ens hverdag og arbejdsliv. I arbejdet med det sansemæssige lærer gæsterne, at sanse og tolke kroppens signaler, så de bliver bedre til at reagere tidligt på stress-symptomer. I arbejdet med det kropslige arbejdes der med finde eller genfinde viden om, hvad kroppen gør opmærksom på (Bach, 2014).

Figur 1.0 Sammenhæng mellem fokuspunkter og elementer

For at kunne understøtte de tre fokuspunkter, arbejdes der i naturguidet terapi i Haverefugiet med tre elementer: Tilstedeværelse, naturen og refleksion. (Se ovenstående figur for sammenhæng mellem fokuspunkter og elementer).

Tilstedeværelse trænes gennem mindfulnessøvelser og afspændingsøvelser, hvor gæsterne skal lære at fokusere og være nærværende og afslappede. Naturen inddrages ved sansning af vind og sol, lugte og smage, gennem gåture og gennem det, at kunne ligge på jorden under trækroneerne eller i en hængekøje. Der ud over arbejdes der med "strukturerede meningskabende aktiviteter i haven, som er med til at skabe en form for selvforglemmelse" (Bach, 2014). Refleksion opnås gennem samtaler i grupper og med terapeuterne.

Arbejdet med naturguidet terapi foregår selvsagt udendørs i naturen eller i terapihaven. En terapihave er ifølge Ulrika K. Stigsdotter (Stigsdotter, 2007):

" Terapihaven er et paraplybegreb for haver, hvori mennesker opnår en lindring eller kurering af deres sygdom i kraft af ophold i haven i samspil med terapi" (Stigsdotter, 2007).

Denne form for behandling har man gode resultater med i Alnarp Rehabiliteringsträdgård i Alnarp lidt udenfor Malmø:

"Behandlingsresultaterne i Alnarp har været forbløffende: Næsten 80% af de hidtidige deltagere kunne vende tilbage til arbejde eller uddannelse efter et typisk forløb på 12 uger i terapihaven" (Larsen, 2007).

Man kan se at naturen har en effekt, både i Roger S. Ulrichs undersøgelse, Johan Ottosons introspektive undersøgelse og doktorafhandling, samt på resultaterne fra terapihaven i Alnarp. Der er derfor god grund til, at bruge resultaterne fra mange års erfaringer med naturen og dens helende egenskaber aktivt i planlægningen og forvaltningen af vores natur. Derfor har jeg valgt at udarbejde en rekreativ udviklingsplan for Horsebøg Skov, med den hensigt, at forholdene for naturguidet terapi bliver forbedret, til fordel både for skovejeren og Haverefugiet. Dette gøres gennem arbejde med landskabsanalyser, De otte oplevelsesværdier, samt viden fra ovenfornævnte undersøgelser.

6.0 Præsentation af Horsebøg Skov

Kort over Horsebøg Skovs placering i Danmark

Kortdesign udarbejdet i samarbejde med Andreas Holm Hammershøj.

(Kortdata, 2017)

Oversigtskort over Horsebøg Skov

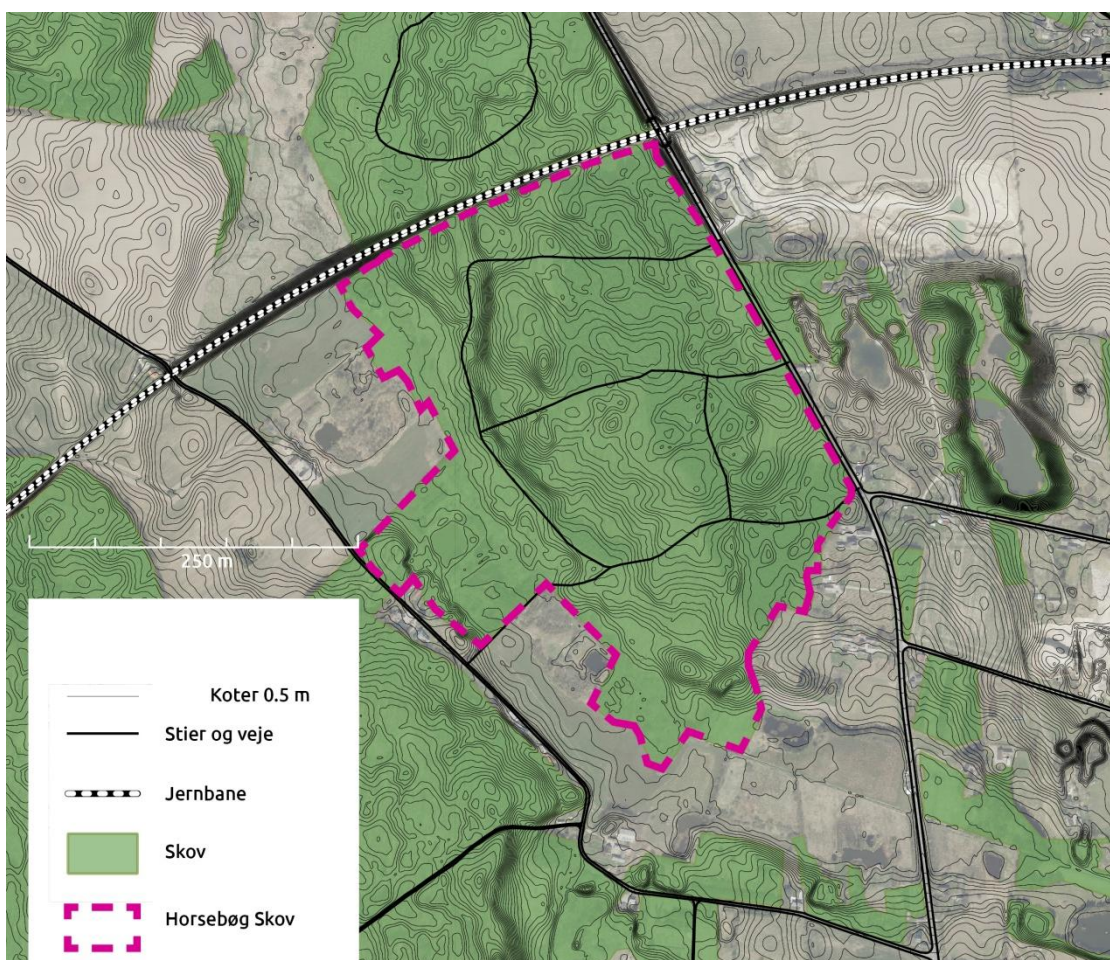
Kortet viser Horsebøg Skovs udstrækning inkl. stier.

Kortdesign udarbejdet i samarbejde med Andreas Holm Hammershøj.

(Kortdata, 2017)

6.1 Analyse af arealanvendelse, naturgrundlag og kulturhistorisk indhold

Horsebøg Skov er beliggende ved Sorø (se kort over Horsebøg Skovs placering i Danmark). Skoven er en privatejet skov på 71 ha, som ejes af Stiftelsen Sorø Akademi. Skoven drives som en produktionskov med fortrinsvist rødgran og bøg af forskellig alder (få ældre højstammede bøge) og lidt yngre eg. Der benyttes selvforyngelse i bøgetræsbevoksningerne, og der er løvtræsskovbryn. Mod vest afgrænses skoven af Horsebøg Bæk og Rødeng, og mod øst afgrænses skoven af Parnasvej. Skoven gennemskæres af en jernbane gående fra øst mod vest, hvorunder der er en viadukt, hvor Horsebøg Bæk løber (se oversigtskort over Horsebøg Skov). Der er kun to meget små hegn, og der er ikke hegnet langs jernbanen. Ud over træproduktion drives der jagt og naturguidet terapi på arealet. Det er kun den sydlige del af skoven, der benyttes i terapiarbejdet pga. af jernbaneføringen, og den eneste adgangsvej til den nordlige del er gennem den lavvandede viadukt eller langs Parnasvej.

Kort over Horsebøg Skovs sydlige del med højdekurver 0,5 m

Kortdesign udarbejdet i samarbejde med Andreas Holm Hammershøj.

(Kortdata, 2017)

Terrænet er kuperet og består af Storebæltsrandmorænen (Horsebøglinjen). Se ovenstående kort over Horsebøg Skovs sydlige del med højdekurver. Der ses stenbestrøning på store dele af skråningerne, og der er ikke spor efter opdyrkning (Hilker N. , Notat om landskabsformer og geologi i området vest for Parnasvej, Sorø., 2016).

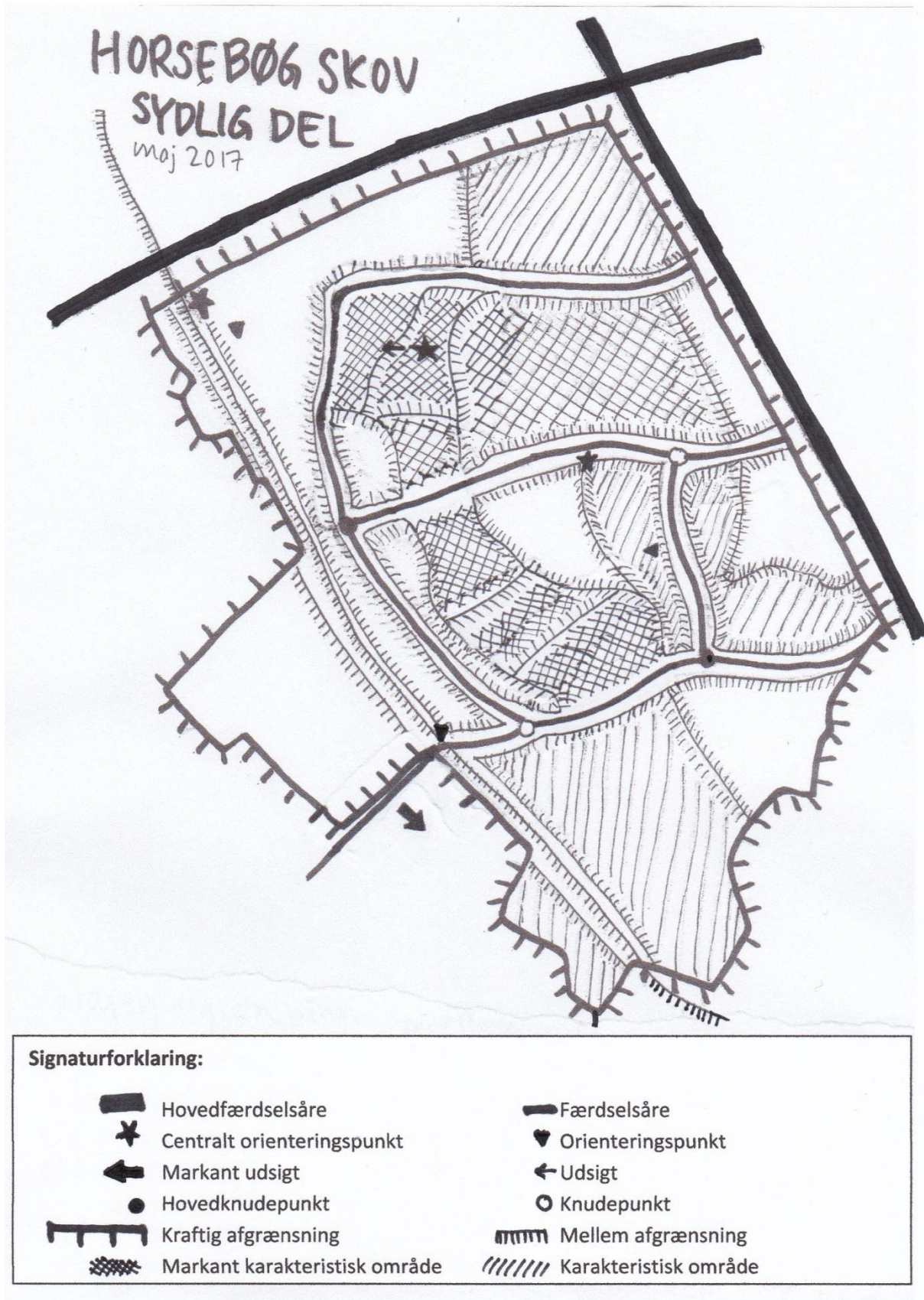
Jordbundstypen er lerblandet sandjord med stenet morbund i nåltræsbevoksningerne, og mere muldpræget jordbund i løvtræsbevoksningerne (Feilberg, 1992). Der er tør jordbund i størstedelen af skoven, og der er sparsom grøftning. Der findes et lille område med lavbund, hvor der er fugtigt og et mindre vandhul, hvor der er grøftet.

Hasselmus findes i skoven og foretrækker "kratskov, uforstyrrede skovbryn og ung løvskov med bærbuske og bregner som undervegetation. Undervegetationen er særdeles vigtig, da hasselmusen finder sin føde her og yderst sjældent færdes henover åbent terræn" (Sorø Kommunes Naturkvalitetsplan 2015, 2015). Ud over hasselmus findes der almindeligt forekommende flora og fauna på arealet, så som Fladkravet kodriver, Blodrød storkenæb (Fugle og natur), Stor Fladstjerne, Bølget Bunke og flere forskellige fuglearter. Der findes et vandhul i en ældre rødgranbevoksning, hvor der er rævegrave.

Der er ikke registreret fortidsminder omfattet af Museumsloven på arealet (Danmarks Miljøportal). Der findes dog kulturhistoriske spor i form af rillesten. Rillesten er sten som man har kløvet, eller forsøgt kløvet, og hvor man kan se mærkerne efter dette (Hilker N. , Notat om de enkelte lokaliteter i området vest for Parnasvej, Sorø., 2016). Rillestenene ligger fortrinsvis på skråningerne og er blandt de største sten i skoven.

6.2 Rumlig analyse

En rumlig analyse er en erkendelsesorienteret analyseform, som beskriver et steds karakter visuelt. Med det menes, at den beskriver f.eks. et landskabs "arkitektur" gennem visualisering af stedets rumlige struktur og udtryk (Stahlsmith, 2009). Man kan gøre dette på mange måder. Jeg har valgt at gennemføre en Kevin Lynch-analyse af den sydlige del af Horsebøg Skov, for på den måde at illustrere skovens rum og rumlighed. Kevin Lynch udviklede i sin tid sin analyseform til brug i bymiljøer, men den kan også bruges i større landskaber, da de væsentligste orienteringspunkter i en by kan overføres til landskabets træk.

Kevin Lynch-analysekort, der viser den sydlige del af Horsebøg Skov

På Kevin Lynch-analysekortet ovenover ses den sydlige del af Horsebøg Skov. Jeg har valgt at holde mig til to typer af signaturer, da jeg synes, at det overblik kortet gerne skulle tilvejebringe blev forplumret, hvis jeg tog flere niveauer med.

Forklaring på signaturer på dette kort:

Færdselsåre: Der er hovedfærdselsåre i form af en jernbane og asfalterede veje med motortrafik. Der er færdselsåre med grusbelægning med fodgænger- og cykeltrafik.

Orienteringspunkt: Der er tre centrale orienteringspunkter i form af det højeste sted i skoven, en skovlade og en viadukt under jernbanen. Der er tre orienteringspunkter: et punkt med mange store sten, ved et vandhul og ved et sted, hvor en færdselsåre krydser Horsebøg Bæk.

Udsigt: Der er en markant udsigt over Rødeng, som grænser op til skoven, samt en mindre udsigt fra skovens højeste punkt ud over et netop skovet areal.

Kundepunkt: Der er to hovedkundepunkter. Det ene ligger som første sted, hvor man kan vælge retning ad skovvejene, når man kommer gående i retning fra Haverefugiet. Det andet ligger, hvor man kan møde andre folk, fra to forskellige retninger. Der er to mindre knudepunkter. Begge ligger på steder på skovstierne, hvor man kan vælge retning.

Rumlig afgrænsning: Der er kraftig rumlig afgrænsning hele vejen rundt i yderkanten af skoven, da der er grænsedragningen mod et omkringliggende landskab i form af løvskovbryn. Der er mellem afgrænsning inde i skoven mellem markante bevoksninger, og i hele Horsebøg Bæks forløb.

Karakteristisk område: Der er tre markante karakteristiske områder i skoven. Det største område længst mod øst er yngre rødgran, der fremstår tæt, ufremkommelig og mørk. De to områder mod vest er arealer, hvor der for nyligt er fjernet alle store bøgetræer, hvorfor området fremstår bart. Der er tre karakteristiske områder. I øverste hjørne mod nord-øst er en ældre rødgransbevoksning, og i midten mod øst er også en ældre rødgransbevoksning. Begge fremstår som rimeligt åbne. Nederst mod syd-vest er et areal med midaldrende bøg og ung eg, som fremstår med skovbund med flora.

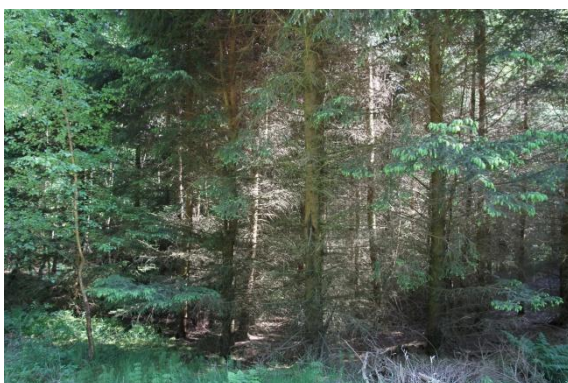
Nedenfor ses et udvalg af fotos fra Horsebøg Skov, som viser eksempler på afgrænsninger, et centralt orienteringspunkt, karakteristiske områder og en udsigt.

Fotonr.1. Eksempel på mellem afgrænsning, Fotonr. 2. Eksempel på et centralt orienteringspunkt her mellem et markant karakteristisk område og karakteristisk område

Foto taget af Henrik Busacker

Foto taget af Henrik Busacker

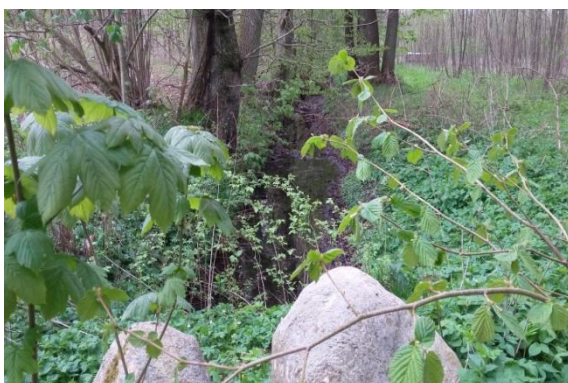
Fotonr. 3. Eksempel på markant karakteristisk område, her yngre rødgran

Foto taget af Henrik Busacker

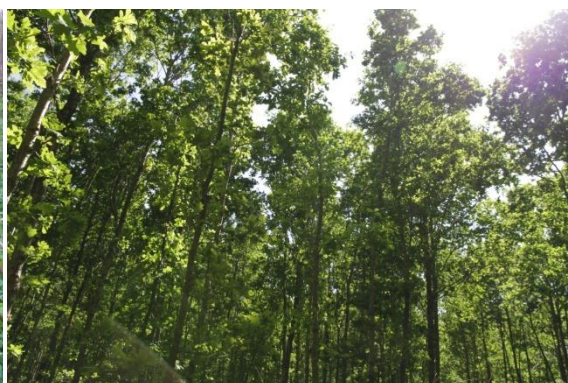
Fotonr. 4. Mellem udsigt fra skovens højeste punkt

Foto taget af Henrik Busacker

Fotonr. 5. Eksempel på mellem afgrænsning, her Horsebøg Bæk

Foto taget af Henrik Busacker

Fotonr. 6. Eksempel på karakteristisk område, her ung eg

Foto taget af Henrik Busacker

6.3 Værdianalyse

En værdianalyse er en handlingsorienteret analyseform der beskriver, hvad der ved et sted er værdifuldt/bevaringsværdigt eller dårligt/problematisk ud fra en given værdisætning. Denne værdisætning kan klassificeres som værende sideordnet, binær eller rangordnet (Stahlsmith, 2009). Sideordnet værdisætning vil sige, at man inddeler et steds objekter i emnemæssige kategorier, f.eks. bygning, træ, vej osv. Binær vil sige, at man inddeler et steds objekter i to kategorier, f.eks. god/dårlig. Rangordnet er det samme som binær, blot med en graduering af objekternes egnethed fra f.eks. god/bedre/bedst til dårlig/værre/værst (Stahlsmith, 2009).

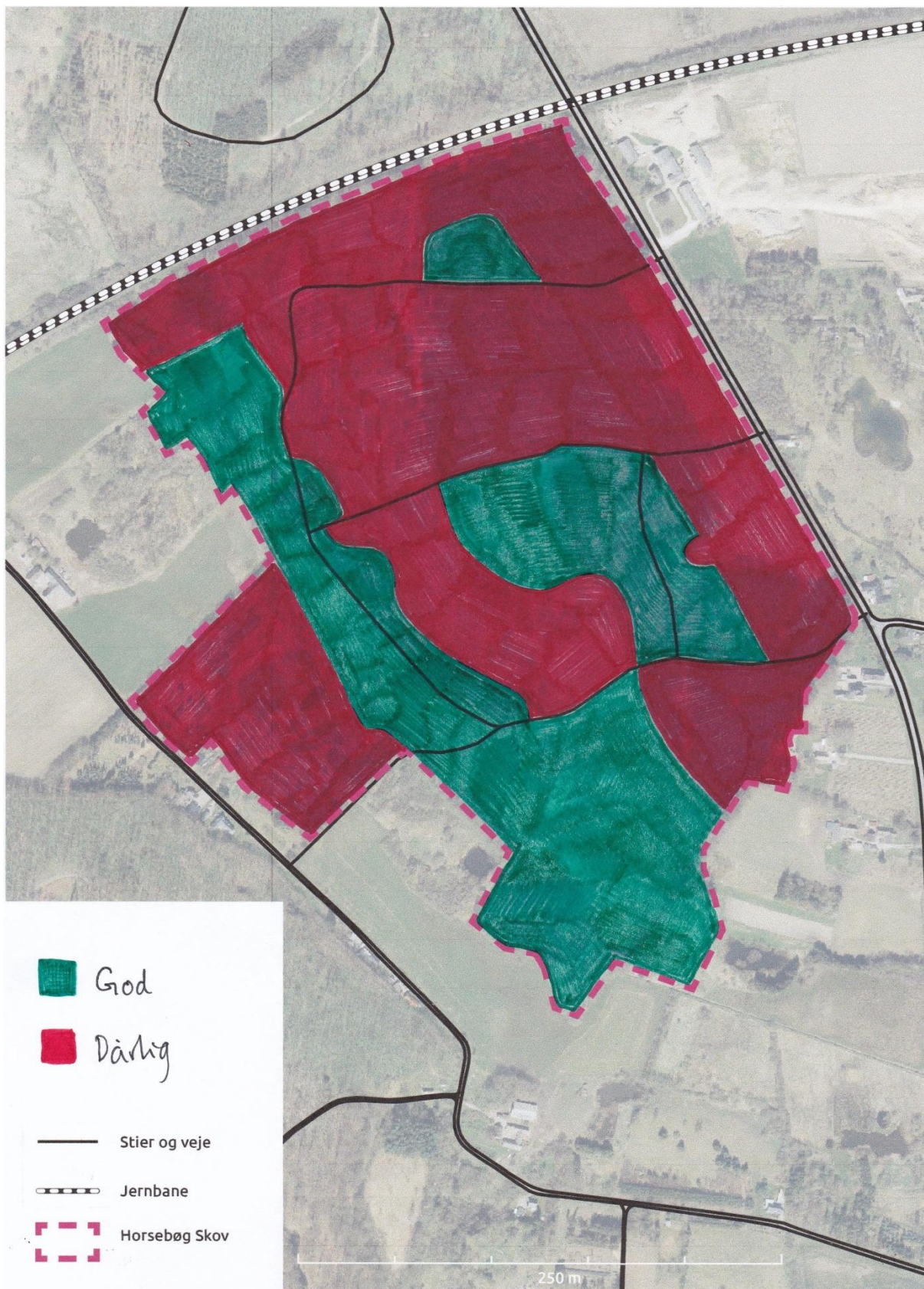
I denne opgave har jeg valgt at lave en binær værdisætning med opdelingen god/dårlig. Jeg vurderer, at den giver det bedste overblik over skovens muligheder i forhold til værdisætningen. Jeg har valgt sideordnet analyse fra, da jeg finder, at den vil blive ensartet i sit udtryk, da det

primære objekt i skoven er træer. Jeg har også valgt rangordnet værdisætning fra, da det er indenfor et relativt lille areal, at jeg skal udføre analysen, og jeg mener at en graduering blot vil mindske forenklingen af fremstillingen af skovens muligheder.

Områderne i skoven vurderes ud fra kriteriet om egnethed til naturguidet terapi (se afsnittet Rekreative værdier og Om begrebet naturguidet terapi). Ved god værdisætning forstås, at områdets indhold er fordelagtigt ift. De otte oplevelsesværdier og arbejdet med naturguidet terapi. Det kunne f.eks. være områder med gode muligheder for mindfulnessøvelser, eller et område som indeholder kulturhistoriske værdier.

Ved dårlig værdisætning forstås, at områdets indhold er uhensigtsmæssigt ift. De otte oplevelsesværdier og arbejdet med naturguidet terapi. Det er i denne opgave områder, hvor der er sket forstyrrelser af skoven, såsom kraftig hugst, ufremkommelige områder eller områder, hvor der er trafikstøj.

Værdianalysekort, som viser den sydlige del af Horsebøg Skov. Grøn farve er områder der er egnet til naturguidet terapi, og rød farve er områder der ikke er egnet til naturguidet terapi.

Som det ses på værdianalysekortet, så fremstår næsten 2/3-dele af skoven som uegnet til naturguidet terapi. Dette er primært nyligt skovede arealer, hvor der ligger store mængder hugstaffald, og områder som fremtræder ufremkommelige f.eks. en meget tæt yngre bøgetræsbevoksning.

Der er en bræmme af trafikstøj langs den trafikerede vej og langs jernbanen, hvorfor jeg har valgt at markere dette som værende uegnet til naturguidet terapi også. Bræmmen langs vejen er en anelse bredere end langs jernbanen, da støjen her er af mere vedvarende karakter, hvor jernbanens støjbillede er kraftigt, men kortvarigt.

Nedenfor er fotos af områder, der er uegnede til naturguidet terapi:

Fotonr. 7. Eksempel på ryddet område

Foto taget af Henrik Busacker

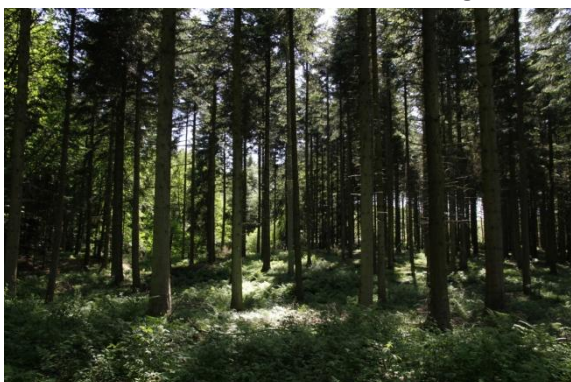

Fotonr. 8. Eksempel på ufremkommeligt område

Foto taget af Henrik Busacker

Den resterende del af skoven fremstår som egnet til naturguidet terapi med et varieret udvalg af bevoksninger, naturoplevelser og stemninger. Det er f.eks. et område med midaldrende bøg med smukt bunddække, en flot udsigt over Rødeng, hvor man kan sidde eller stå med en gammel eg i ryggen, og en ældre rødgransbevoksning, som tilbyder en afdæmpet og rolig stemning.

Nedenfor er fotos af områder, der er egnede til naturguidet terapi:

Fotonr. 9. Åben rødgransbevoksning

Foto taget af Henrik Busacker

Fotonr. 10. Udsigt over Rødeng

Foto taget af Henrik Busacker

7.0 Juridiske bindinger i Horsebøg Skov

Jeg har lavet et juridisk afsnit for få afdækket, hvad man må og ikke må i Horsebøg Skov. Jeg har kun medtaget de paragraffer, som jeg finder vigtige i forhold til de aktiviteter, som jeg vil foreslå i delafsnittet Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi (se del 2, afsnit 2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi).

7.1 Administrativ analyse

Jeg har ved en søgning på Danmarks Miljøportal (Danmarks Miljøportal) konstateret, at der ikke er fredninger, fortidsminder fredet efter Museumsloven eller Natura 2000-områder i Horsebøg Skov. Derimod er Horsebøg Bæk omfattet af Naturbeskyttelsesloven §3 (Retsinformation, 2017), og der er fredskovspligt på det meste af skoven ifølge Skovloven § 3 (Retsinformation, 2015). Se nedenstående kort over Horsebøg Skovs sydlige del med fredskovspligt og beskyttet vandløb.

Kort over Horsebøg Skovs sydlige del med fredskovspligt og beskyttet vandløb

Den røde streg viser skovens sydlige afgrænsning, den blå streg viser det beskyttede vandløb og den grønne "boblesignatur" viser fredskovens udstrækning.

(Kortdata2, 2017)

Der findes Hasselmus i skoven, se kort for NOVANA artsovervågningens omfang. (NOVANA står for Det Nationale Overvågningsprogram for Vand og Natur, som Naturstyrelsen står for). Hasselmus er en EU-Habitatdirektiv bilag IV-art. Dvs. at den skal beskyttes også udenfor habitatområderne ifølge Naturbeskyttelseslovens §§ 29a og 30, stk. 2 (Sorø Kommunes Naturkvalitetsplan 2015, 2015) og (Retsinformation, 2017). Hasselmus er også opført på Den danske Rødliste, som moderat truet (Wind, 2010).

Kort over NOVANA artsovervågning af Hasselmus

Det blå felt viser overvågningens udbredelse (Danmarks Miljøportal) og den røde streg viser skovens sydlige afgrænsning.

(Kortdata2, 2017)

7.1.1 Juridiske bindinger ifølge Bekendtgørelse af lov om skove (Skovloven)

Skovloven har som formål, "at bevare og værne om landets skove og hertil forøge skovarealet" (Retsinformation, 2015). I §1 stk. 1 og stk. 2 står der om bæredygtig drift, at det indebærer "en inddragelse af såvel økonomiske som økologiske og sociale værdier" og bl.a. at "det ud fra en helhedsbetragtning tilstræbes at sikre skovens produktion, bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed og sikre, at hensynet til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv kan tilgodeses" (Retsinformation, 2015).

Der er fredskovspligt i hele skovens udstrækning. I § 8 står der, at ved fredskovpligt forstås, at arealet skal holdes bevokset med træer, der danner eller vil danne en højstammet sluttet skov. Dyrehold er

forbudt i fredskov, dog kan maksimum 10% af skoven holdes uden bevoksning ifølge § 10, og her må man gerne lave skovgræsning (§9) (Retsinformation, 2015). Dvs. at der må etableres åbne naturarealer på op til 10% af arealet, som f.eks. søer og lysninger.

I § 11 står der, at "der ikke må opføres bygninger, etableres anlæg, gennemføres terrænændringer eller anbringes affald" (Retsinformation, 2015). Dette gælder ikke for byggeri eller terrænændringer, der er nødvendige for skovdriften. Desuden står der i § 28 at bl.a. søer der hører til fredskov skal behandles, som var de omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 (bl.a. søer må ikke dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres), selvom de er mindre end størrelsesgrænserne i denne (Retsinformation, 2015). I § 29 står der om tilskud, at disse kan gives til bl.a. fremme af bæredygtig skovdrift i eksisterende skove, samt til udvikling af produkter fra skovbruget og træindustrien (Retsinformation, 2015).

Lovens kapitel 7 handler om administration, herunder dispensationer. § 38 anviser at Miljø- og fødevarerministeren kan dispensere fra bestemmelserne i bl.a. § 8 (højstammet, sluttet skov og dyrehold), § 10 nr. 4 (arealanvendelse/åbne naturarealer op til 10%), § 11 stk. 1 (forbud mod at opføre bygninger) og § 28 (ændring af naturtyper omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3, som er mindre end størrelseskravet i denne). I praksis er det Miljøstyrelsens lokale enhed, man sender sin ansøgning om dispensation til.

Ang. § 8, så er der ifølge Vejledning om Skovloven (Miljøstyrelsen, 2015) mulighed for, at: " ejerne i deres drift lovligt kan tage hensyn til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv, også selv om det sker på bekostning af træproduktionen", og at "bestemmelsen er ikke til hinder for, at træer kan fældes før hugstmodenhed, hvis skovejeren ønsker at bruge muligheden efter § 10, nr. 4 til at lægge arealer ud som åbne naturarealer" (Miljøstyrelsen, 2015).

Ang. § 10 nr. 4, ses det ifølge Vejledning om Skovloven, at: "åbne arealer, der er nødvendige for driften, anses også arealer, som tilgodeser andre af lovens formål end de rent produktionsmæssige. Det kan fx være udsigtskiler eller bålpladser, som tilgodeser friluftslivet" og at "arealer med landbrugsafgrøder, frugttræer, bærbuske, blomsterproduktion og lignende regnes ikke som åbne naturarealer " (Miljøstyrelsen, 2015).

Ang. § 11 gælder der ifølge Vejledning om Skovloven, følgende praksis for dispensationer til vandhuller og søer:

"Såfremt ansøgningen vedrører gravning i naturlige lavninger i skovdele, hvor det er sandsynligt, at der ikke tidligere har været væsentligt forstyrrelser i jordlagene, bør Miljøstyrelsens lokale enheder som hovedregel give afslag. Eventuelle pollenlag vil blive forstyrret ved en sådan gravning, og kan ikke genskabes senere. Der vil ofte være mulighed for at opnå en hævet vandstand ved at anvise ejeren i stedet at lukke en grøft, der måtte afvande den lille skovmose, hvorved den bliver mere vandholdende" (Miljøstyrelsen, 2015).

og om byggeri, anlæg og terrænændringer ses, at:

"... også andre former for byggeri, anlæg og terrænændringer end de, der er nødvendige for træproduktionen, kunnet anses som "nødvendige for skovdriften" og derfor gennemføres uden dispensation. Der tænkes her især på aktiviteter og anlæg som tilgodeser den almindelige skovgæst" (Miljøstyrelsen, 2015).

Desuden er følgende eksempler på hvad der ikke kræver dispensation:

- "- P-pladser til et beskedent antal biler (ikke asfalteret), borde og bænke, affaldsstativer, "rakettoiletter" (men kun i tilknytning til offentlig vej eller P-plads)
- Trampe stier (herunder kondistier med forhindringer i naturmaterialer)
- Trapper, stenter, rækværker ved farlige steder, hegn, nabolåger o.l.
- Skovens skilte, informationstavler, overdækkede plancheudstillinger
- Klatretræer
- Bålpladser, primitive lejrpladser (5 - 10 pladser uden faste anlæg, dog evt. vand, og uanset om de er beregnet til en ubestemt kreds eller f.eks. særligt til kano, spejder mm.)
- Shelters (1 - 2 stk. 6 personers shelters)
- Færister
- Mindesten.

Listen er ikke fuldstændig. Det afgørende for, om et byggeri/anlæg kan etableres uden dispensation, er bl.a. hvor stort eller på anden måde dominerende, det er i forhold til skovens størrelse, naturindhold, bynærhed m.m.

Bemærk, at kun anlæg, der er af beskedent omfang og i en udformning med hensyn til størrelse, materialer og farver, som falder naturligt ind omgivelserne, og som tilgodeser den almindelige skovgæst, kan anlægges uden dispensation" (Miljøstyrelsen, 2015).

Ang. § 28 ses det ifølge Vejledning om Skovloven, at:

"Denne bestemmelse i skovloven opprioriterer og synliggør de biologiske interesser på fredskovspligtige arealer, idet man bl.a. ønsker at stoppe en yderligere reduktion i antallet af små skovmoser ved grøftning mv." (Miljøstyrelsen, 2015).

og at:

"For alle de nævnte småbiotoper gælder som hidtil, at der ikke er noget krav om, at de skal plejes. Men hvis ejeren ønsker det, kan arealerne plejes, så biotopen bevares, uden at der skal indhentes dispensation" (Miljøstyrelsen, 2015).

Man bør være opmærksom på, om de tiltag man har tænkt sig at gøre i skoven kræver tilladelse efter Planloven, samt om de er i konflikt med EU-Habitatdirektivet.

7.1.2 Juridiske bindinger ifølge Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse (Naturbeskyttelsesloven)

Formålet med Naturbeskyttelsesloven er ifølge § 1 bl.a. at "værne landets natur og miljø, så samfundsudviklingen kan ske på et bæredygtigt grundlag i respekt for menneskets livsvilkår og for bevarelsen af dyre- og plantelivet" (Retsinformation, 2017), samt at "forbedre, genoprette eller tilvejebringe områder, der er af betydning for vilde dyr og planter og for landskabelige og kulturhistoriske interesser" (Retsinformation, 2017). Endvidere regulerer loven også befolkningens adgang til at færdes og opholde sig i naturen.

Vandløbet Horsebøg Bæk er omfattet af Naturbeskyttelseslovens §3.

I denne anføres det, at: "Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², eller af vandløb eller dele af vandløb, der af miljø- og fødevareministeren efter indstilling fra kommunalbestyrelsen er udpeget som beskyttede. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb" (Retsinformation, 2017).

Befolkningens adgang til skove reguleres i § 23, hvor der står, at: "Skove er åbne for færdsel til fods og på cykel samt for ophold, hvis der er lovlig adgang dertil. (...) Adgang sker på eget ansvar. Hunde skal føres i snor" og om færdsel, at "i privatejede skove må færdsel til fods og på cykel kun ske ad stier og veje. Der er kun adgang fra kl. 6 til solnedgang, og ophold må ikke finde sted inden for 150 m fra beboelses- og driftsbygninger" (Retsinformation, 2017).

Desuden er Hasselmus beskyttet efter lovens § 29 a, da den er nævnt i bilag 3 til Naturbeskyttelsesloven, samt § 30.

I § 29 a står, at: "De dyrearter, der er nævnt i bilag 3 til loven, må ikke forsætligt forstyrres med skadelig virkning for arten eller bestanden. Forbuddet gælder i forhold til alle livsstadier af de omfattede dyrearter" og at "yngle- eller rasteområder for de arter, der er nævnt i bilag 3 til loven, må ikke beskadiges eller ødelægges" (Retsinformation, 2017).

§ 30 handler også om beskyttelse af vilde dyre- og plantearter: "Miljø- og fødevareministeren fastsætter regler med henblik på at beskytte eller regulere udnyttelsen af vilde dyre- og plantearter, herunder regler om konservering, registrering og mærkning af sådanne arter og dele og produkter af disse" (Retsinformation, 2017).

I § 30, stk. 2 står der at: "Miljø- og fødevareministeren iværksætter de bevaringsforanstaltninger, der er nødvendige for at sikre, at det ikke medfører en væsentlig negativ virkning for bevaringsstatus for de arter, som er nævnt i bilag 3 til loven, når de utilsigtet indfanges eller slås ihjel" (Retsinformation, 2017).

7.1.3 EU-Habitatdirektivet, bilag IV-arter

EU-Habitatdirektivets hovedformål "er at fremme opretholdelsen af den biologiske diversitet" (Eurex, 1992). I EU-Habitatdirektivets artikel 12 om beskyttelse af arter står, at der er forbud mod:

- a) alle former for forsætlig indfangning eller drab af enheder af disse arter i naturen.
- b) forsætlig forstyrrelse af disse arter, i særdeleshed i perioder, hvor dyrene yngler, udviser

yngelpleje, overvintrer eller vandrer.

c) forsættlig ødelæggelse eller indsamling af æg i naturen.

d) beskadigelse eller ødelæggelse af yngle- eller rasteområder" (Eur-lex, 1992).

Dette gælder i hele det naturlige udbredelsesområde for arter omfattet af Bilag IV, hvilket Hasselmus er, og ikke kun i EU-habitatområderne. Dvs. at bestemmelserne også gælder i Horsebøg Skov, hvor Hasselmus findes.

Der kan søges om tilskud til plantning for Hasselmus (Naturstyrelsen). Se mere på Naturstyrelsen hjemmeside (<http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/jagt/tilskud/plant-for-hasselmusen/>).

7.1.4 Den danske Rødliste

Hasselmusen er opført på Den danske Rødliste, som moderat truet (Wind, 2010). Med moderat truet menes:

"Moderat truet (EN, endangered): En art henføres til kategorien moderat truet, hvis den ikke kan henføres til kritisk truet, men når der alligevel er en meget stor risiko for, at den vil uddø i vild tilstand i nær fremtid" (Jesper Erenskjold Moeslund, 2015)

Formålet med listen er dels en "vurdering af udviklingen i den biologiske mangfoldighed i Danmark og dels opfyldte internationale forpligtelser i henhold til Biodiversitetskonventionen, som Danmark ratificerede i 1994" (Wind, 2010).

Forvaltningsmæssigt har det en betydning at hasselmusen er på Den danske Rødliste, da listen indgår i overvejelserne ved prioriteringer i naturovervågning og naturplejetiltag (Jesper Erenskjold Moeslund, 2015).

8.0 Diskussion

8.1 Diskussion af begreberne natur, rekreative værdier og naturguidet terapi

Natursyn er vores måde at opfatte naturen på; dvs. hvad er natur og hvad er ikke natur. Natursyn er derfor en personlig opfattelse, hvor det ikke er usædvanligt, at man kan have flere nuancer af natursyn. Jeg har i denne opgave valgt at anlægge et tosidet natursyn. På den ene side er det Hans Finks natursyn, der handler om naturen som det landlige (Fink, 2002a), og på den anden side Jens Schjerup Hansens nytteprægede natursyn (Hansen J. S., 1989). Dette har jeg gjort ud fra den betragtning, at naturen som denne opgave omhandler, er påvirket af mennesker, da det er en plantet produktionsskov. Naturen er også nyttepræget, da skoven har det formål at producere værdier i form af træproduktion, jagt og naturguidet terapi.

Rekreative værdier har jeg i denne opgave defineret, som aktiviteter hvor man hviler sig, mens man er vågen. Man rekreerer sig. Jeg har mener også at rekreative værdier i denne opgave må handle om udendørs aktiviteter, da det netop er rekreation i naturen, som opgaven handler om. Desuden viser forskning ((Jørgensen, 2014), (Thomas B. Randrup, 2008), (Ulrich, 1984) og (Ottoson, 2007)), at udsigt til eller ophold i grønne omgivelser sandsynligvis er gavnligt for helbredet. Dette gælder især

for stressede mennesker, mennesker som er svagelige, samt mennesker, som er i en krise af en eller anden art.

For at konkretisere, hvad jeg mener med rekreative værdier har jeg valgt at bruge De otte oplevelsesværdier, som er en række evidensbaserede værdier (Jørgensen, 2014). Fordelene ved at benytte De otte oplevelsesværdier er, at de er forskningsbaserede, og kan benyttes i forskellig skala fra regionsniveau, over byer til haver. Dette viser at oplevelsesværdierne ikke kun fungerer i denne opgave, men også kan bruges i andre sammenhænge. Ulemperne ved at benytte oplevelsesværdierne er, at de kræver en tillæring, da man både skal definere skala, rum i naturen, samt genkende de naturkvaliteter, som knytter sig til hver enkelt oplevelsesværdi. Dette kræver tilvænning, men der er udarbejdet en udmærket tjekliste i Konceptmodel Helseskoven Octovia (Jørgensen, 2014), som man kan støtte sig til.

Jeg har valgt at beskrive naturguidet terapi også, da det er med udgangspunkt i denne tankegang, at jeg har benyttet De otte oplevelsesværdier. Det er tankegangen om at der er tre fokuspunkter; det mentale, det sansemæssige og det kropslige. Disse tre fokuspunkter understøttes af tre elementer; refleksion, naturen og tilstedeværelse (se figur 1.0 for grafisk fremstilling).

Jeg har ud over oplevelsesværdierne benyttet den viden, som Johan Ottoson har skrevet om i sin introspektive forskning (Ottoson, 1997). Han beskriver hvordan naturen har en helbredende effekt på ham, og han beskriver forskellige naturobjekters virkning.

Grunden til at jeg har valgt at benytte den tankegang, der ligger til grund for naturguidet terapi er, dels at det er den tankegang, der benyttes i Haverefugiet, dels at det er en tankegang som jeg kan overføre til mit arbejde med at finde nye steder til naturguidet terapi i Horsebøg Skov. Ulemperne ved naturguidet terapi er, at det er nødvendigt at have et anvendeligt naturområde til rådighed. Det er derfor ikke muligt at udføre naturguidet terapi uden et sådant areal.

8.2 Diskussion af landskabsanalyser

Arbejdet med at finde nye steder til naturguidet terapi har jeg struktureret gennem en række landskabsanalyser. Jeg startede med en analyse af arealanvendelsen, naturgrundlaget og det kulturhistoriske indhold. Denne analyse er beskrivende og ikke handlingsorienteret, men det var vigtigt for mig at kende de grundlæggende forhold, der gør sig gældende i Horsebøg Skov, således at jeg kunne danne mig et indtryk af det areal, hvor jeg skulle finde nye områder til naturguidet terapi. Analysen er dog overfladisk, da jeg ikke mener, at det er vigtigt for opgaveløsningen at lave en tilbunds gående analyse af f.eks. skovens historik eller geomorfologi.

Jeg har valgt at lave en rumlig analyse i form af en Kevin Lynch-analyse. Dette gjorde jeg med hensigten at kunne videreformidle hvordan skovens rumlige opbygning er. Det er især skovens forskellige rum og områder, som er vigtige i arbejdet med De otte oplevelsesværdier, hvorfor jeg mener, at en rumlig analyse er nødvendig. Jeg har også benyttet en række fotos til at understøtte min analyse, samt en beskrivelse af signaturerne på kortet, for på den måde at kunne give et indtryk af skoven og dens "arkitektur".

Ud over den rumlige analyse der beskriver skoven visuelt, fandt jeg det også nyttigt, at lave en værdianalyse af skoven. Dette er en handlingsorienteret analyseform, der beskriver hvad der er

værdifuldt eller problematisk ved et område, ud fra en værdisætning. Jeg valgte at lave en simpel opdeling i godt/dårligt ud fra en betragtning om kortet skulle give et forenklet indtryk af virkeligheden. I værdisætningen valgte jeg at opføre nyligt skovede arealer, støjpåvirkede arealer og ufremkommelige arealer, som dårlige, og gode arealer som indeholdende de naturkvaliteter der knytter sig oplevelsesværdierne og arbejdet med naturguidet terapi.

Det er klart at en mere graderet opdeling i dårlig/værre/værst og god/bedre/bedst havde givet et mere nuanceret indtryk af skovens værdier, men jeg mener alligevel, at den skarpe opdeling jeg har valgt mellem god eller dårlig til naturguidet terapi, giver et forenklet, men fyldestgørende indtryk af de muligheder der er i skoven.

Jeg har også valgt at lave et afsnit med jura, fordi den juridiske analyse viser, hvilke lovmæssige bindinger der er på arealet. Dermed ved jeg hvilke forholdsregler jeg skal tage, når jeg senere i opgaven stiller forslag til en styrkelse af de rekreative værdier. Jeg mener at det f.eks. er væsentligt at vide, hvor i skoven det er tilladt at lave en udgravning af en skovsø, når jeg vil foreslå dette. Jeg har forsøgt at plukke de paragraffer ud af lovteksten, som er relevante for denne opgave, og de forslag som jeg vil stille eller netop vælger ikke at stille. F.eks. vælger jeg ikke at stille forslag om skovgræsning, selvom er i Skovloven (Retsinformation, 2015) er mulighed for dette, og at det er en naturkvalitet tilknyttet 'Fristed', som står meget svagt i skoven.

En udfordring ved den juridiske analyse er, at det den kan blive forældet. Man skal derfor holde sig for øje, at lovgivningen ændres hele tiden, hvorfor man bør holde sig opdateret.

På baggrund af værdianalysen, samt viden fra de andre analyser, lavede jeg en lokaliseringsanalyse. Lokaliseringsanalysen viser i denne opgave, hvor de bedst egnede områder er til naturguidet terapi med udgangspunkt i De otte oplevelsesværdier. Jeg mener at den er syntesen af de andre analyser, og at den derfor er vigtig i forhold til, at få samlet forskellig viden om arealet, og få den viden overført til en handlingsorienteret analyse. Fordelene ved en lokaliseringsanalyse er, at man får samlet den viden som man har om et areal og et anlæg, og får samlet det til et forslag, som man kan handle på.

Som det ses ud fra værdianalysekortet, så er der ikke mange egnede områder til naturguidet terapi i Horsebøg Skov i øjeblikket. Alligevel formår skoven at indeholde en variation af tilbud, således at alle oplevelsesværdier, med undtagelse af 'Fristed', 'Fælded' og 'Kulturhistorisk' er dækket godt ind, hvorfor man kan se at alle otte oplevelsesværdier er repræsenteret på lokaliseringsanalysekortet.

8.3 Diskussion af resultater

Jeg mener godt at der kan drives træproduktion og produktion af rekreative værdier på samme areal. Så længe at der tages hensyn til de naturkvaliteter som knytter sig til De otte oplevelsesværdier, og at der værnes om områder, der indeholder disse naturkvaliteter, mener jeg ikke at der er noget til hinder for at kombinere de to produktgrupper. Dette kan gøres gennem en flersidet skovdrift, hvor man tager hensyn til, at der til alle tider skal være områder med et varieret udtryk. Der bør være bevoksninger af forskellig alder og gerne forskellig art, for at få en skov, som ikke kun er forsvarlig i forstlig henseende, men også kan benyttes til de forskellige aspekter af naturguidet terapi. Der skal værnes om særligt udsatte lokaliteter, hvor en oplevelsesværdi står ekstra stærkt, og der kan laves tiltag i skoven, som tilgodeser de oplevelsesværdier, som fremstår svagt.

Ud fra resultaterne vurderer jeg at der vil være både fordele og ulemper for hhv. skovejeren og Haverefugiet.

Min vurdering er at skovejeren ved en gennemførelse af mine tiltag, vil opnå fordele, såsom mulighed for øget indtjening, udbrede økonomisk risiko, øget goodwill i befolkningen og en mere flersidet skovdrift. Ulemperne ved at drive en skov med både træproduktion og produktion af naturguidet terapi, kan være netop den flersidede skovdrift. Det kræver en planlægning ud over der rent træproduktionsmæssige, hvor der også tages højde for skovens andre værdier. Desuden vil der komme flere folk i skovbunden, hvilket vil medføre mere slid på denne. Dette kan være et problem på de arealer, hvor man ønsker selvforyngelse eller hvor der for nyligt er plantet. Der vil også komme flere interesser i skoven, hvilket kan føre til flere konflikter mellem brugergrupperne og skovejeren, og brugergrupperne imellem. Dette kan forebygges gennem en god dialog, forklarende skiltning ved forestående arbejder i skoven og ved en generel information, f.eks. gennem skovejeren's hjemmeside.

Jeg vurderer også at Haverefugiet vil få fordele ud af en gennemførelse af den rekreative udviklingsplan. En fordel kan være, at der vil komme et øget udbud af rekreative værdier i skoven, således af Haverefugiet kan tilbyde deres gæster en bredere palette af oplevelser i terapiarbejdet. Desuden vil der komme bedre vilkår for naturguidet terapi, såfremt naturguidet terapi bliver mere indarbejdet i forvaltningen af skoven fremadrettet. Af ulemper for Haverefugiet kan være, at der kommer flere om de rekreative tilbud. Der vil komme flere brugere i skoven og en vis grad af koordinering mellem de forskellige brugergrupper og skovejeren kan blive nødvendig. Endelig kan det måske være, at skovejeren vælger at lade nogle af anlægsudgifterne ved gennemførelse af den rekreative udviklingsplan dække af lejeindtægter, hvorfor der måske kan komme en stigning i lejen.

9.0 Konklusion

Der findes mange opfattelser af hvad natur er, og det er ikke usædvanligt, at man kan besidde mere end et syn på naturen. Jeg har i denne opgave valgt at holde mig to natursyn: Dels til Hans Finks landlege natursyn (Fink, 2002a), som trækker en grænse mellem land og by. Naturen er altså også de kultiverede jorder, domesticerede dyr og det plantede eller plejede landskab. Dels til Jens Schjerup Hansens nytteprægede natursyn (Hansen J. S., 1989), som betragter naturen som et redskab til produktion. Den nyttige natur er her idealet.

Jeg valgte disse to natursyn, da skoven som opgaven omhandler, er en plantet skov med træproduktion som førsteprioritet. Ud over træ produceres der også værdier på arealet i form af jagt og naturguidet terapi.

For at producere naturguidet terapi, må der være nogle rekreative værdier til stede på arealet. Ved rekreative værdier forstår jeg en række beroligende og rekreerende gøremål. Det er også et gøremål, ikke at foretage sig noget som helst. Det kan f.eks. være at ligge i skovbunden og kigge på skyer. Sådanne rekreative gøremål er baseret på en række naturkvaliteter. Det kan være store træer, en smuk udsigt eller det at gå en tur i fredfyldte grønne omgivelser. Naturkvaliteterne kan grupperes i klynger, som tilsammen bliver en oplevelsesværdi. Der findes otte oplevelsesværdier med forskellig indhold: 'Fredfyldt', 'Rumligt', 'Vildt', 'Artsrigt', 'Fristed', 'Kulturhistorisk', 'Fælled' og 'Underholdning

& Service'. Disse otte oplevelsesværdier dækker over mange forskellige naturkvaliteter. Eksempler på naturkvaliteter er fred, tryghed, sol/skygge, mange planter og dyr, kulturhistoriske spor og faciliteter som f.eks. borde og bænke.

Naturguidet terapi mere end ophold i naturen. Terapien er i Haverefugiet struktureret omkring arbejdet med tre fokuspunkter: Det mentale, det kropslige og det sansemæssige. Disse fokuspunkter understøttes af refleksion, tilstedeværelse og naturen. Dvs. at der i arbejdet med det mentale aspekt indgår reflekterende samtaler, i arbejdet med det kropslige indgår mindfulnessøvelser og i arbejdet med det sansemæssige indgår en sansning af naturen.

Jeg har valgt at foreslå forbedrende tiltag for de rekreative værdier i Horsebøg Skov indenfor tre oplevelsesværdier: 'Artsrigt', 'Fristed' og 'Underholdning & Service'. Dette har jeg gjort på baggrund af en række landskabsanalyser, hvor jeg til slut lavede en lokaliseringsanalyse, hvor jeg fandt de bedst egnede områder til De otte oplevelsesværdier. 'Artsrigt' fremstod stærkt, men kunne forstærkes yderligere gennem udgravning af et lille eksisterende vandhul til en egentlig skovsø. Jeg foreslår også plantning af en række frugt bærende træer og buske i den lysning, der vil komme rundt om søen. 'Fristed' fremstår meget svagt. Jeg foreslår indplantning af buske i en halvmåneform, som rygdækning til en række træstammer også udlagt i halvmåneform. Disse kan fungere som siddepladser og legeredskaber. Endvidere foreslår jeg opførelsen af et pilefletshelter der kan tilbyde en rolig stund til de voksne og fungere som legeredskab for børn. 'Underholdning & Service' fremstår middelstærkt, men jeg foreslår alligevel en styrkelse af denne oplevelsesværdi. Jeg foreslår anlæggelsen af en grusbeltet p-plads til et beskedent antal biler, samt opførelsen af et muldtoilet i tilknytning til en eksisterende skovlade.

For skovejeren kan fordelene være mulighed for øget indtjening, da flere kan være interesseret i at leje sig ind i skoven, udbredelse af den økonomiske risiko ved en indfasning af naturguidet terapi i forvaltningen af skoven, øget goodwill i befolkningen gennem bedre lokal forankring og en flersidet skovdrift med hensyntagen til rekreative værdier. Ulemperne kan være, at der kommer flere folk i skoven, hvilket medfører mere slid og flere interesser i skoven. Det vil også være nødvendigt med en mere kompleks forvaltning pga. flersidet skovdrift, hvor der tages hensyn til naturguidet terapi. Desuden vil der komme flere interesser i skoven, hvorfor man skal være opmærksom på en god kommunikation.

Haverefugiet mener jeg vil få bedre vilkår for naturguidet terapi pga. en indarbejdelse af rekreative værdier i skovdriften. Desuden vil Haverefugiet opnå en større diversitet i tilbud til deres gæster ved en gennemførelse af den rekreative udviklingsplan. Af ulemper kan være, at der vil være flere om de rekreative tilbud, og at Haverefugiet måske vil få en dyrere lejeaftale, hvis skovejeren vælger at lade nogle af anlægsudgifterne dække af lejeindtægter.

Resultaterne fra opgaven viser, at rekreativt skovbrug og træproduktionskovbrug godt kan forenes i samme skov, så længe at der tages hensyn til begge forhold i skovens drift. Dvs. at der tages hensyn til områder i skoven, som indeholder særlige naturkvaliteter, der ikke kan genskabes eller findes andre steder i skoven, og at der i træproduktionsdriften tages hensyn til forskelligartet bevoksningsalder og træartsvalg for at skabe en varieret skov. Således kan skoven rumme områder der tilgodeser både rekreation og produktion.

10.0 Perspektivering

Arbejdet med De otte oplevelsesværdier kan benyttes i flere forskellige skalaer. De kan bruges i stor skala på regionsniveau, i mellem skala på f.eks. et større fællesareal eller en park, og i lille skala på en have. Oplevelsesværdierne kan bruges til kortlægning af et areals eksisterende naturkvaliteter, samt en kortlægning af områder med potentiale til forbedringer, hvorfor de kan benyttes både, hvor der er ønsket om en enkel kortlægning eller ønsket om at indkredse et udviklingspotentiale.

Resultaterne fra sådanne undersøgende kortlægninger kan bruges af politikere, forvaltere og grønne faggrupper. Politikere og forvaltere kan bruge en sådan kortlægning til at tage højde for de naturkvaliteter, som findes i et givent område, samt arbejde for at opelske de naturkvaliteter, som står svagt. Af grønne faggrupper tænker jeg på godsforvaltere, forstlige faggrupper, parkforvaltere og forvaltere af grønne arealer i tilknytning til f.eks. almene boliger. Her kan viden om hvor og hvordan rekreative værdier kommer til udtryk, bruges til at tiltrække flere mennesker, samt styrke det almene velbefindende gennem brugen af oplevelsesværdierne. På godser og i private skove kan der indrettes særlige rekreative afsnit, der kan lejes ud til kurser, undervisning eller spirituelle formål, hvorfor der kan være et økonomisk incitament til at øge udbuddet af rekreative tilbud.

Der er også et sundhedsfremmende potentiale i brugen af sådanne områder, hvorfor sundhedsfagligt personale såsom ergoterapeuter, psykologer, sygeplejersker og andre personalegrupper, der har kontakt til mennesker med et udfordret mentalt helbred kunne være interesseret i resultaterne af sådanne kortlægninger.

Fremgangsmåden som er benyttet i denne opgave vil kunne bruges til kortlægninger på flere forskellige skalatrin. Først defineres indenfor hvilke rammer der arbejdes, og derefter laves en række landskabsanalyser med udgangspunkt i de temaer som er i fokus. I denne opgave var det arbejdet med naturguidet terapi, som var i fokus. Det viste sig at rekreativt skovbrug og træproduktions-skovbrug godt kan forenes, når blot man tager hensyn til begge sider i planlægningen af skovdriften. Denne viden kan bruges både af forstlige faggrupper til at inddrage rekreative værdier i deres forvaltning af skovene, og af interessegrupper, som ønsker at få styrket de rekreative værdier i et givent område.

At der netop er blevet skovet så godt som alle store bøgetræer i skoven, efterlader skoven med åbne partier med meget hugstaffald, men jeg tænker om der ikke kan være et potentiale i disse områder også? Områderne bidrager ikke til oplevelsen af at være i skovens dybe stille ro, men måske kan de bruges til at sætte gang i tanker om naturens cyklus? Her tænker jeg på skovens dynamik i form af reproduktion og død. Man kan allerede nu se, hvordan de vækster der førhen stod i bøgetræernes skygge, nu folder sig ud og langsomt forsøger at erobre de bare arealer. Samtidigt så vil hugstaffaldet indgå i naturens kredsløb, når svampe og insekter indtager det liggende ved på skovbunden. Tidsperspektivet før der igen står en højstammet bøgeskov på arealerne er langt, men så kommer den næste generation til at nyde godt af at følge udviklingen.

11.0 Kildeliste

Bach, A. M. (2014). *Sundhedsnetværket*. Hentede 16. maj 2017 fra www.natur-sundhed.dk: <https://haverefugiet.dk/wp-content/uploads/2015/06/Haverefugiet-naturen-som-ramme-for.pdf>

Bibliotek.dk. (januar-juni 2017). Hentede januar-juni 2017 fra <https://bibliotek.dk/>

Christensen, J. (2007). *Hvad er natur? - naturbegrebet på spørgsmål*. Aalborg, Danmark: Institut for Samfundsudvikling og Planlægning Aalborg Universitet.

Danmarks Miljøportal. (u.d.). Hentede maj 2017 fra <http://arealinformation.miljoportal.dk/distribution/>

Den Danske Ordbog. (03. april 2017). Hentede 03. april 2017 fra <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=natur>

Eur-lex. (21. maj 1992). Hentede 24. maj 2017 fra <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:DA:HTML>

Feilberg, J. (1992). *Skov-vegetation i Tystrup-Bavelse området*. Hentede 19. maj 2017 fra <http://nst.dk/media/nst/67158/Skov-vegetation%20i%20Tystrup-Bavelse%20omr%C3%A5det.pdf>

Fink, H. (2002a). Et mangfoldigt naturbegreb. I P. Agger, A. Reenberg, J. Læssøe, & H. P. Hansen (Red.), *Naturens værdi - vinkler på danskernes forhold til naturen* (1. udg., s. 29-37). Gylling: Gads Forlag.

Fink, H. (2002). Om menneskers natur og plads i naturen. I K. Hastrup (Red.), *Videnskab og Værdier - Den humanistiske udfordring* (s. 39-51). København, Danmark: Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.

Fugle og natur. (u.d.). Hentede 22. maj 2017 fra <https://www.fugleognatur.dk/lokalitet.aspx?ID=28757>

Hansen, J. S. (1989). *Natursyn og planlægning*. Hvidovre: Statens Byggeforskningsinstitut.

Hansen, K. (1972). *Træer - lidt om fremtiden*. Marselis Tryk.

Hilker, E. (9. maj 2017). Interview med Ella Hilker. (E. N. Christiansen, Interviewer)

Hilker, N. (31. oktober 2016). Notat om de enkelte lokaliteter i området vest for Parnasvej, Sorø. Sorø.

Hilker, N. (31. oktober 2016). Notat om landskabsformer og geologi i området vest for Parnasvej, Sorø. Sorø.

Jesper Erenskjold Moeslund, R. E. (marts 2015). *Aarhus Universitet*. Hentede 24. maj 2017 fra Institut for Bioscience: <http://dce2.au.dk/pub/TR54.pdf>

Jørgensen, G. (2014). *Konceptmodel Helseskoven Octovia*. Institut for Geovidenskab, Københavns Universitet og Sveriges Lantbruksuniversitet. København: Københavns Universitet.

Kortdata. (30. maj 2017). OpenStreetMap.org bidragsydere, under Open Database License. Indeholder data fra Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering: FOT: Vejkant, skov, jernbane (12. maj 2017). GeoDanmark Ortofoto (6. nov. 2016). København.

Kortdata2. (29. maj 2017). Indeholder data fra Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering (29. maj 2017). Indeholder data fra Danmarks Miljøportal (29. maj 2017). København.

Kvale, S. B. (2009). *InterView* (2 udg.). København: Hans Reitzels Forlag.

Larsen, K. (2007). Terapi mod udbrændthed i helsebringende have. *Psykiatri-information* (årgang 14, nr.2), s. 10-12.

Miljøstyrelsen. (11. august 2015). Hentede 25. maj 2017 fra <http://svana.dk/natur/skovbrug/lovgivning/vejledning-om-skovloven/>

Naturstyrelsen. (u.d.). Hentede 25. maj 2017 fra <http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/regler-i-naturen/skilte-og-friluftsfaciliteter/naturlegepladser/etablering-af-naturlegeplads-herunder-lovstof/skovloven/>

Naturstyrelsen. (u.d.). Hentede 25. maj 2017 fra <http://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/jagt/tilskud/plant-for-hasselmusen/>

Ottoson, J. (1997). Naturens betydelse i en livskris. (M. Larsson, Red.) *Stad & Land, MOVIMUM, SLU* (148).

Ottoson, J. (2007). *The Importance of Nature in Coping*. Alnarp: SLU Reproenheten.

Plantevalg.dk. (u.d.). Hentede 4. juni 2017 fra <http://www.plantevalg.dk/SpeciesProfile.aspx>

Retsinformation. (28. januar 2015). Hentede 24. maj 2017 fra Bekendtgørelse af lov om skove: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=175267>

Retsinformation. (27. december 2017). Hentede 24. maj 2017 fra Bekendtgørelse af lov om naturbeskyttelse: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=186418>

Sachs, C. C. (2014). *Therapeutic Landscapes*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Sorø Kommunes Naturkvalitetsplan 2015. (2015). Hentede 19. maj 2017 fra <http://soroe.dk/media/1580318/Naturkvalitetsplan-2015.pdf>

Stahlsmith, V. N. (2009). *Metoder til landskabsanalyse* (2 udg.). Grønt Miljø.

Stigsdotter, T. B. (2007). Sundhed og landskabsarkitektur. (A. Lund, Red.) *Landskab* (7), 152-155.

Thomas B. Randrup, J. S. (2008). *Natur og sundhed - Sammenhængen mellem grønne områders udtryk og brug set i forhold til befolkningens sundhed*. Princo Aalborg: Skov & Landskab.

Ulrich, R. S. (27. april 1984). View through a Window may Influence Recovery from Surgery. *The American Association for the Advancement of Science* (224), s. 420-421.

Wind, P. (2010). *Danmarks Miljøundersøgelse, Aarhus Universitet*. (S. Phil., Redaktør) Hentede 24. maj 2017 fra Institut for Bioscience: <http://bios.au.dk/videnudveksling/til-jagt-og-vildtinteresserede/redlistframe/>

12.0 Bilag

Interview med Ella Hilker fra Haverefugiet 09/05 2017

Interviewer: Eva Nina Christiansen

Transskriberet 12/05 2017 af Eva Nina Christiansen

Eva: Det er i dag den 09/05 2017 og jeg skal lave et interview med Ella Hilker fra Haverefugiet. Vi lægger ud med første spørgsmål, som er

1) Hvem er målgruppen for Haverefugiet?

Ella: Det er mennesker som har en kronisk lidelse, det der hedder PTSD (Post Traumatisk Stress Disorder, red.) og udbrændthed og kronisk stress. Og målgruppen er egentlig mennesker, som er langt fra arbejdsmarkedet og, som gerne vil tilbage til arbejdsmarkedet. Eller tilbage til et meningsfuldt liv er vi ved at sige. Det er ikke bare at komme tilbage til arbejdsmarkedet, det er også at finde ud af, hvad der er meningsfuldt.

Eva: Så har jeg næste spørgsmål, det er

2) Hvilken faglig baggrund har de ansatte?

Ella: Der er ikke nogen der er ansatte, fordi det er en frivillig forening, men vores baggrund er: Der er Jakob Ørtoft han er socialrådgiver, og han er psykoteraapeut og han er økologisk landmand. Og han har været med i alle årene her også. Og man kan sige han er ansat her, fordi ham samarbejder vi med i Haverefugiet. Han har været sådan den økonomiske sikkerhed under det i og med at han har et CVRnummer og har et firma og har klienter i behandling. Og så er der mig. Jeg er sygeplejerske, og har arbejdet i psykiatrien i mange år. Jeg har en terapeutisk uddannelse som Bodydynamicsinstruktør og så har jeg en master i socialt entreprenørskab. Og så er jeg pensioneret.

Eva: Det var mange ting.

Ella: Jeg er jo også gammel, ha ha.

Eva: Så er vi nået til spørgsmål nummer tre. Det er

3) Hvordan forløber et typisk terapiforløb?

Ella: Det er lidt svært at sige. Vi er individualister. Det vil sige, at hvert menneske er unikt og at skal lægge sin egen plan for at få et godt liv. Vi har en onsdagsgruppe som har løbende indtag, og det vil sige at man siger ja til at komme i gruppen, betaler et kontingent til foreningen og så kommer man hver onsdag mellem ti og tretten. Og de forløb der er deri det indeholder, at man har nogle runder, hvor man snakker sammen om hvordan jeg har det, hvad kan hjælpe på mit helbred. Så er der noget natur. Det kan være at vi går ud i haven og passer den. Det kan være at vi tager ned til et eller andet skønt naturområde, det kan være at vi besøger andre terapihaver eller det kan også være at vi inviterer nogen, som har komplementære kompetencer. Og det kan være akupunktur, det kan være Qigong, det kan være mange af de der komplementære behandlinger, som hvor nogen profiterer på noget af det og andre profiterer på andet. Der siger vi at enhver vej... Mennesket skal finde sin egen vej ud af stressen. Og det er en selvhjælpsgruppe, og i øjeblikket er der en terapeut, der leder den. Han har været i arbejdspraktik. Han er ingeniør, er 45 år og har en treårig terapeutisk uddannelse. Så

det er mennesker på - hvad skal man sige - som sætter deres egen vej og skaber deres egen vej, som er hernede.

Så har vi en mandagsgruppe af børn. De fejler ikke noget, de er bare børn mellem seks og elleve år. Og det kom i stand fordi der var nogen af dem der gerne ville have en have. Og så var der en i bestyrelsen der sagde, at børn i dag de har intet frirum, så de lærer ikke at blive indrestyret. Altså de er undergivet skolerne og reglerne der, og de er undergivet forældrene, men de har ikke det frirum, hvor de kan løbe ud på gaden og lege. Eller lære nye mennesker at kende og lære at være ansvarlige i forhold til, hvad kan jeg tillade mig når jeg er sammen med andre i frirummet. Og så har vi lavet sådan et frirum. Og der er tolv børn i øjeblikket. De har hver deres have, og de laver mad. Jeg har lige ryddet op her. De havde musik herinde. Vi har sådan nogle rytmeinstrumenter, og så synes de at det var sjovt. Og det er sådan at de må lave alt hvad de har lyst til, de skal bare tage hensyn til andre. De må klatre op i træerne. De skal bare selv sørge for at komme ned igen. De må blive pjaskvåde. De skal bare sørge for at blive tørre igen. Så det er den der med at gøre nogle ting, som man kan se konsekvenserne af. Og det har vi rigtig meget grin og skæg med. Og Haverefugiet ligner simpelthen en slagmark når de har været her. Der er en sundhedsplejerske, som er under revalidering og hun er med hver gang. Og så er der mig, og så er der nogle af dem der kommer i onsdagsgruppen, de kommer så også om mandagen. Vi siger vi er bedstemødre. Dvs. at der er frirum. Vi opdrager dem ikke, vi skælder dem ikke ud.

Og så har vi studiebesøgende her. Det er den tredje målgruppe vi har. Jeg synes det er vigtigt at formidle hvad naturen egentligt kan. Så jeg tror vi har tredive - næ det er mere - halvfjerds studiebesøgende om året. Og det kan være andre terapihaver, det kan være nogle studerende af alle mulige slags. Så det er de tre ting vi har. Og det du nok interesserer dig mest for, det er det der med at bruge det terapeutiske. Og naturen er jo en fantastisk ramme til terapi, fordi den ikke stiller krav, og den yder ikke medynk. Den er der bare, og den er foranderlig hele tiden. Skoven er forandret fra gang til gang, haven er forandret fra gang til gang. Og i det rum der, og i det samspil mellem menneske og natur, det er der at helbredelsen foregår.

Eva: Ja. Jeg skriver lige ned. Så er næste spørgsmål, spørgsmål nummer fire

4) Hvordan bruger I De otte oplevelsesværdier i jeres arbejde?

Ella: Jamen, de ligger som sådan nogle fikspunkter. Jeg bruger dem egentligt mest når der er studiebesøgende, fordi de er meget gode til at forklare nogle vigtige ting, men jeg bruger dem ikke som at nu er vi det rum og nu er vi det rum. Men det er mere det, at de temaer skal være der. Og blandt andet i skoven er det vigtigt at temaer findes. Så de ligger sådan, ja som temaer, og jeg kan jo se at det er i de otte rum, at de går efter. Enten Fred eller Festpladsen, der hvor der er mange mennesker, eller roen eller det historiske. De synes det er spændende, når man ser noget hvor man siger "hold da op - vejen herude den har været vej i tusind år". Det sætter lige tiden i perspektiv. Så de ligger som nogle værdier, og som nogle temaer, men jeg bruger dem ikke aktivt. Altså jeg styrer ikke efter det. Men det gav en god ro til mig, da der var en terapeut - Mia Ebsen fra Grönska - som har arbejdet lidt med det, og som ligesom udpegede de otte temaer i haven. Så tænkte jeg, at det kan jeg gøre i Horsebøg Skov også, så der gik jeg så rundt, og så fandt jeg at de er der jo alle vegne. Der er jo ikke noget nyt under Solen i det. Så det er den måde.

Eva: Ja. Så har jeg spørgsmål nummer fem

5) Hvilke værdier ønskes styrket i Horsebøg Skov? Der tænker jeg på om du har tænkt på, om der er noget som du har et behov for. Altså om der er noget der mangler i Horsebøg Skov?

Ella: Ja, jeg ville meget gerne have den var mere urørt, og at den var mere mangfoldig. At den blev en skovhave sådan, at der var flere spiselige flerårige planter. At man satte pris på de ting, og at de fik lov til at udvikle sig, så den blev - hvad skal vi sige - udviklet i retning af en rekreativ skov, hvor man kan spise af den, man kan være i den, man kan gemme sig i den og man kan blive inspireret til en nær levevis til naturen.

Eva: Ja. Så har jeg skrevet

6) Hvilke fordele er der for Haverefugiet ved en styrkelse af de rekreative værdier i Horsebøg Skov?

Ella: Det er at vi er i stand til, at formidle bedre. At det at give en sanseoplevelse i en skov sætter nogle erindringsspor hos alle mennesker, specielt når man er to og to der går sammen, eller tre. De der sanseoplevelser sætter sig i kroppen på en helt anden måde, end snak gør. Hvis du har set en rådyrunge sammen med en anden, så bliver man helt tavs, og så får man en fælles oplevelse. Og den oplevelse er guld værd, fordi det er en positiv oplevelse.

Eva: Ja, det er rigtigt. Så har jeg skrevet

7) Hvilke ulemper er der for Haverefugiet ved en styrkelse af de rekreative værdier i Horsebøg Skov?

Ella: Der er ikke nogle ulemper, men der er nogle ulemper ved, at det er en produktionskov også. Det er det du vil kunne se, hvis du går over i den nu. Vi har en aftale med Stiftelsen (Stiftelsen Sorø Akademi, red.), og lejer skoven rekreativt. Vi har et bestemt område, som så var vores, og der har de fældet alle de store, skønne bøgetræer med en stor skovmaskine. Så alle træer er blevet fældet - alle de store træer er fældet - og de store maskiner de laver nogle spor i skoven, som giver det modsatte af, hvad det rekreative skal være. De giver ødelæggelse, og jeg kan ikke bruge skoven, fordi jeg kommer over i den boldgade eller over i det spor og siger "ej, prøv lige at se her". Og man kan slet ikke distrahere fra det. Så - hvad skal man sige - fordele altså. Det er så den problemstilling vi står i, at det er fint nok at leje en skov - jeg har det ikke sådan, at jeg behøver at eje - men når man samarbejder med andre, og man ikke ejer det, så har man jo heller ikke ejendomsretten og det vil sige, at de bestemmer, hvornår der skal skoves og blandt andet skovede de i det område, som vi havde aftale om uden at orientere os. Dvs. at vi kunne have lavet et kursus derude, og så havde vi ikke kunnet gennemføre det, fordi lige pludselig så manglede træerne. Så det er sådan sat på spidsen, hvad der er udfordringen i leje.

Vi har dog Suserup Skov, som er en urørt skov, som vi også tager ned i, og der er andre områder som vi kan bruge fx. Tamosen. Så vi har mange rekreative områder, som vi efterhånden kender. Men jeg har overvejet at opsige aftalen med Stiftelsen pga. samarbejdsvanskeligheder. Altså manglende respekt for, at det her også har noget der har betydning.

Eva: Ja. Jamen, det leder mig jo naturligt over i næste spørgsmål, som egentligt var

8) Hvilke udfordringer er der for jer i forbindelse med at skoven drives som en produktionskov?

Ella: Udfordringen er at skal vi fortsat søge samarbejde med - i min terminologi - erhvervslivet, som har nogle andre værdier, eller skal jeg sige, jamen så er det bedre at vi holder os i haven og til offentlige skove, som ikke drives på samme måde. Vi har jo Tystrup-Bavelse hernede hvor Skov- og naturstyrelsen ejer - eller hvor det er danskerne, der ejer området - og hvor der er andre restriktioner på. Så udfordringen er produktionskov kontra rekreativ skov, og at jeg oplever at Haverefugiet er den lille i den sammenhæng.

Fx. er der også en jæger der har lejet sig ind, og han siger at det ikke gør noget for ham at der bliver skovet. Men han bliver generet af mountainbikere, som også er i skoven og de generer ikke mig, for de kommer bare forbi, og så er de væk igen. Så der er mange brugere af skoven, og så er der så de almindelige gæster, som er folk der bor omkring, som også bruger den til deres hunde. Og det har egentligt aldrig været andet end, at det er rart at møde et menneske i skoven. Så udfordringen det er den moderne skovdrift. Jeg ved jo, at andre steder har man en mere skånsom skovdrift, men her bruger man virkelig de brede hjul og de store maskiner. Hele skoven var fældet på en formiddag. Eller ikke hele skoven, men alle bøgetræerne. Alle de store træer. Hele tagdækket, taget over, det var væk. Og så se den der destruktion ligge. Alle træerne bliver jo så kappet ned, og det hele ligger og flyder over alt i skoven. Så kommer der jo så nogen og kan købe lidt brænde og selv skove derude. Men det får lov til at blive liggende, og så kommer de store maskiner og tager alt det mindre og så fliser det, og så bliver det så fjernet også. Så det været øhmm... Jeg kan godt mærke, at jeg bliver tung af sådan nogle samarbejdsrelationer. Simpelthen, og tænker "hvad, kan jeg gøre noget ved det" og det kan jeg jo ikke.

Forstærkning af rekreative værdier i Horsebøg Skov

- forslag til hvordan produktion og rekreation kan forenes

Enhancement of recreative values in Horsebøg Skov

- recommendations for combining production and recreation

Professionsbachelorprojekt - del 2

Skrevet af skov- og landskabsingeniørstuderende

Eva Nina Christiansen

Studienummer: dnc602

Vejledere: Susanne Ogstrup og Hjørdis Gade-Jørgensen

Afleveret på Skovskolen den 14. juni 2017

Københavns Universitet, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning

Indholdsfortegnelse

1.0 Rekreativ udviklingsplan for Horsebøg Skov	55
1.1 Lokaliseringsanalyse	55
1.1.1 Oplevelsesværdi 1: Fredfyldt.....	57
1.1.2 Oplevelsesværdi 2: Rumligt.....	58
1.1.3 Oplevelsesværdi 3: Vildt.....	59
1.1.4 Oplevelsesværdi 4: Artsrigt	60
1.1.5 Oplevelsesværdi 5: Fristed	62
1.1.6 Oplevelsesværdi 6: Kulturhistorisk.....	63
1.1.7 Oplevelsesværdi 7: Fælled	64
1.1.8 Oplevelsesværdi 8: Underholdning & Service.....	65
2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi	66
2.1 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Artsrigt'	66
2.2 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Fristed'	68
2.3 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Underholdning & Service'.....	69
3.0 Fordele og ulemper for henholdsvis skovejeren og Haverefugiet	71
4.0 Kildeliste	73

1.0 Rekreativ udviklingsplan for Horsebøg Skov

Formålet med en rekreativ udviklingsplan for Horsebøg Skov er, at foreslå rekreative tiltag, som forstærker mulighederne for naturguidet terapi.

Målet er, at naturguidet terapi kommer til at indgå i skovens samlede produktion af værdier sammen med træproduktion og jagt. Jeg ønsker også med denne udviklingsplan, at åbne op for en diskussion af, hvorvidt det er muligt at forene traditionel skovproduktion og produktion af rekreative værdier i samme skov.

Årsagen til at jeg mener, at Horsebøg Skov er et interessant område for forbedring af de rekreative værdier, er, at skoven allerede nu benyttes til naturguidet terapi. Der er dog for nyligt fældet en større mængde store bøgetræer i skoven. Disse har førhen været benyttet i terapiarbejdet, hvorfor der nu er en efterspørgsel på områder i skoven, som kan opfylde behovene, der er i naturguidet terapi.

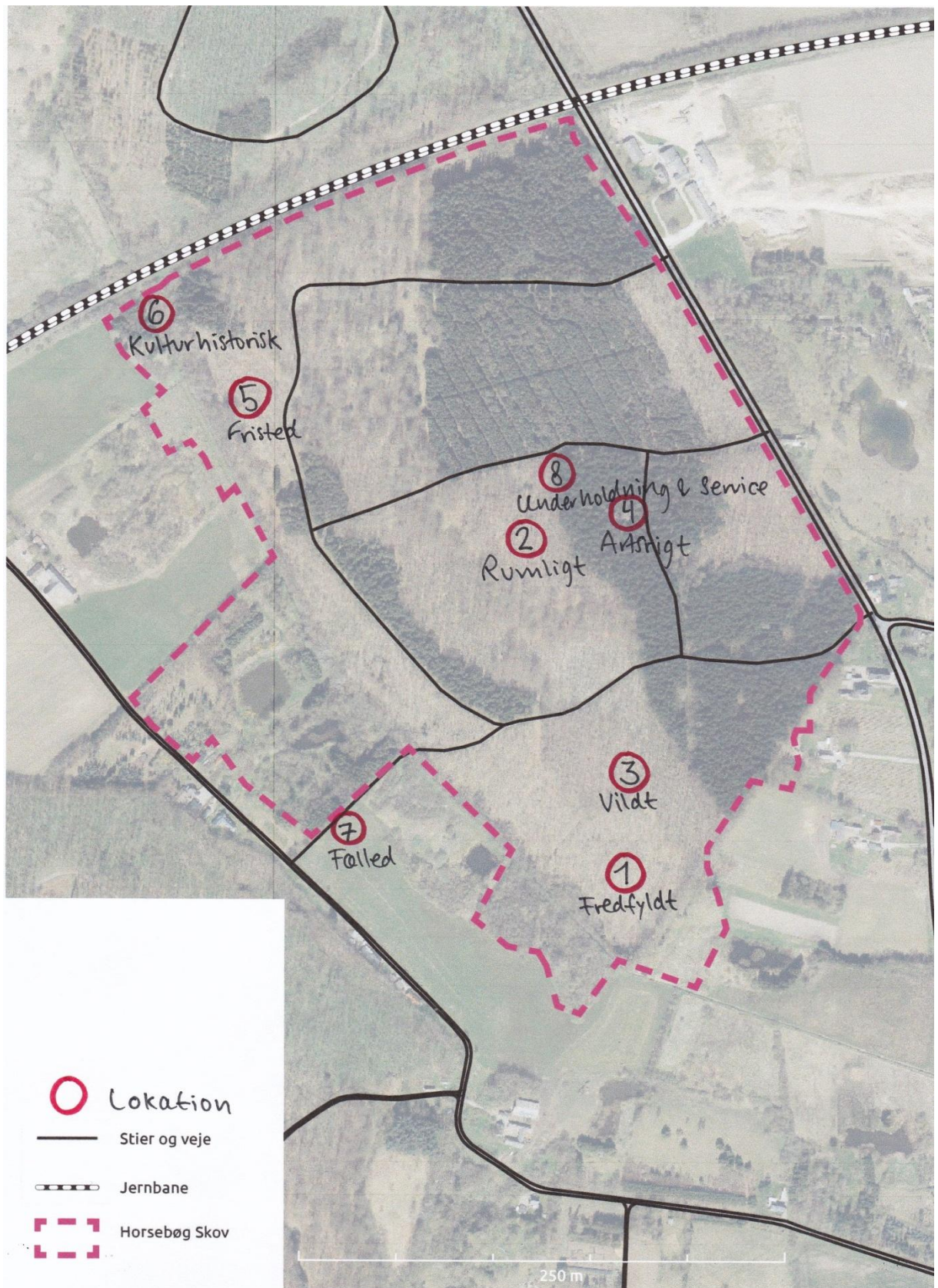
Jeg mener, at der er et potentiale for naturguidet terapi i Horsebøg Skov, da skoven - på trods af nylig skovning - kan bidrage med en variation af tilbud. Skoven tilbyder partier med mørk rødgransbevoksning, nogle partier med lysere bøgeskov, samt mere åbne partier med bunddække af flora. Der er også et vandløb, en udsigt over en eng og flere kulturhistoriske spor, som kan indgå i terapiarbejdet.

1.1 Lokaliseringsanalyse

En lokaliseringanalyse er en handlingsorienteret analyseform, som gennem en systematisk gennemgang af placeringsmuligheder, finder den bedste placeringsmulighed for et anlæg. Da både grundarealet (sydlige del af Horsebøg Skov) og anvendelsen (naturguidet terapi) er givet, vil formålet med denne analyse være, at finde de områder i skoven, der bedst forener areal og anvendelse. Dette gøres gennem fastsættelse af en række lokaliseringsfaktorer. Lokaliseringsfaktorer er en række faktorer, som fastsætter rammerne for analysens grundlag (Stahlsmith, 2009). Disse er i denne opgave givet af De otte oplevelsesværdier, hvortil der for hver enkelt oplevelsesværdi er knyttet en klynge naturkvaliteter (Jørgensen, 2014).

Ved anlæg forstås i denne analyse både eksisterende elementer, såsom en ung egetræsbevoksning, en udsigt over engen eller et stort træ, og anlæg som jeg vil foreslå.

Fremgangsmåden som jeg har brugt til denne analyse er, at anvende værdianalysekortet over hhv. gode og dårlige områder, og derefter at gennemgå skoven grundigt med lokaliseringsfaktorerne i tankerne. Herved fremkommer kortet over de bedst egnede steder til naturguidet terapi, med udgangspunkt i De otte oplevelsesværdier.

Lokaliseringsanalysekort, der viser de bedst egnede områder til naturguidet terapi med udgangspunkt i De otte oplevelsesværdier

Som det ses af lokaliseringsanalysekortet ovenover, har jeg udpeget områder til hver af de otte oplevelsesværdier. Der er nogle steder, som opfylder alle lokaliseringsfaktorer (indeholder alle tilknyttede naturkvaliteter), og som derfor fremstår stærkt, og andre som fremstår svagere:

1.1.1 Oplevelsesværdi 1: Fredfyldt

Foto nr. 1. Foto viser ung egetræsbevoksning

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området er stille og fredeligt	0,94	v
Der er ingen cykler i området	0,89	v
Det er muligt at tilbringe tid i området uden at være i kontakt med særligt mange mennesker	0,84	v
Der er masser af mennesker og bevægelse i området (negativ sammenhæng)	-0,78	v
Der er ingen knallerter	0,74	v
Det er muligt at betragte andre mennesker være aktive, lege, dyrke sport osv. (negativ sammenhæng)	-0,69	v
Området er rent og velholdt	0,60	v
Der er ingen trafikstøj fra omgivelserne	0,57	v
Det føles trygt at opholde sig i området	0,50	v

Som det ses i tabellen er alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Fredfyldt' opfyldt, og dermed fremstår den meget stærkt. Jeg vil derfor ikke foreslå nogle forbedrende tiltag for området. Området er en ung egetræsbevoksning, som ligger i skovens sydvestlige hjørne, længst væk fra den trafikerede vej og jernbanen. Desuden er området kuperet, så man ikke oplever forstyrrelser fra skovstien. Se foto fra lokaliteten ovenover.

1.1.2 Oplevelsesværdi 2: Rumligt

Foto nr. 2. Foto viser midaldrende bøgtræsbevoksning

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området opleves som udstrakt og fri for distraktioner	0,89	v
Det er muligt at finde områder, som ikke krydses af veje eller stier	0,87	v
Området har mange træer	0,58	v
Det er muligt at finde steder, hvor flere personer kan samles	0,52	v
Der er steder i området, som er beskyttet for vinden	0,49	v
Der er steder med sol	0,44	v
Der er steder med skygge	0,42	v

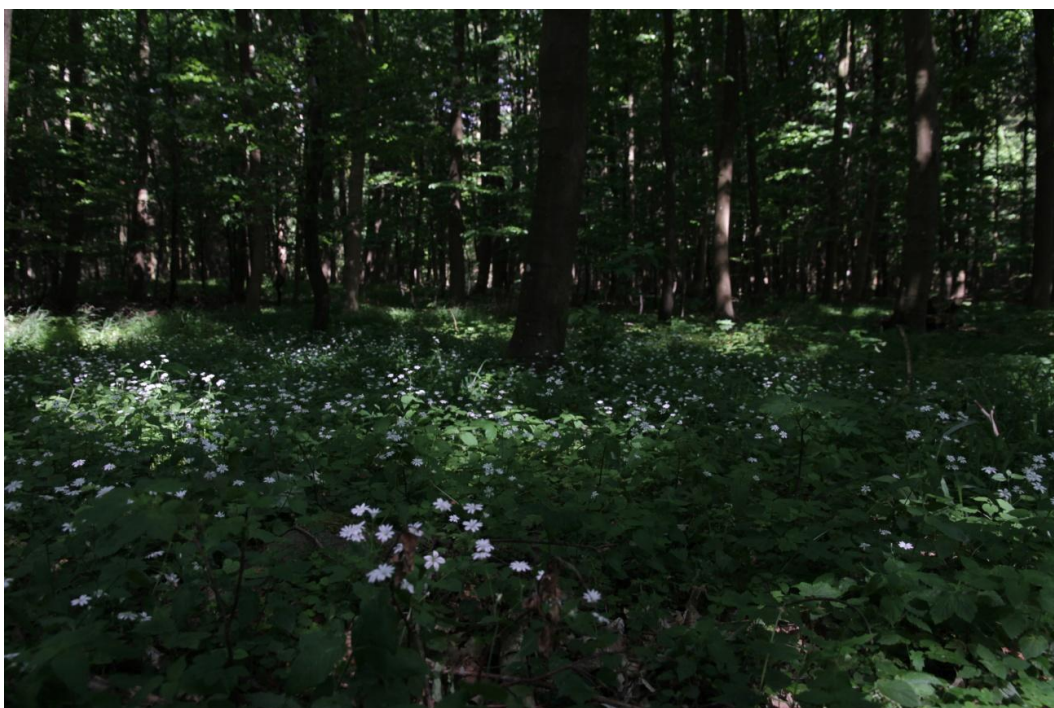
Som det ses i tabellen er alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Rumligt' opfyldt, og dermed fremstår den meget stærkt. Jeg vil derfor ikke foreslå nogle forbedrende tiltag for området. Området er en midaldrende bøgtræsbevoksning med god rumfornemmelse uden krydsende stier. Skovbunden fremstår åben og uden nævneværdigt hugstaffald, derfor er det muligt for flere personer at samles. Se foto fra lokaliteten ovenover.

1.1.3 Oplevelsesværdi 3: Vildt

Foto nr. 3. Foto viser midaldrende bøgetræsbevoksning

Foto taget af Henrik Busacker

Foto nr. 4. Foto viser midaldrende bøgetræsbevoksning med bunddække

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området har karakter af natur	0,71	v
Området har en vild og uberørt kvalitet	0,63	v
Der er områder med langt græs	0,54	-
Det er muligt at tænde bål i området	0,50	-
Det føles trygt at opholde sig i området	0,49	v
Det er muligt at tilbringe tid i området uden at være i kontakt med særligt mange mennesker	0,47	v
Området har bakket terræn	0,44	v

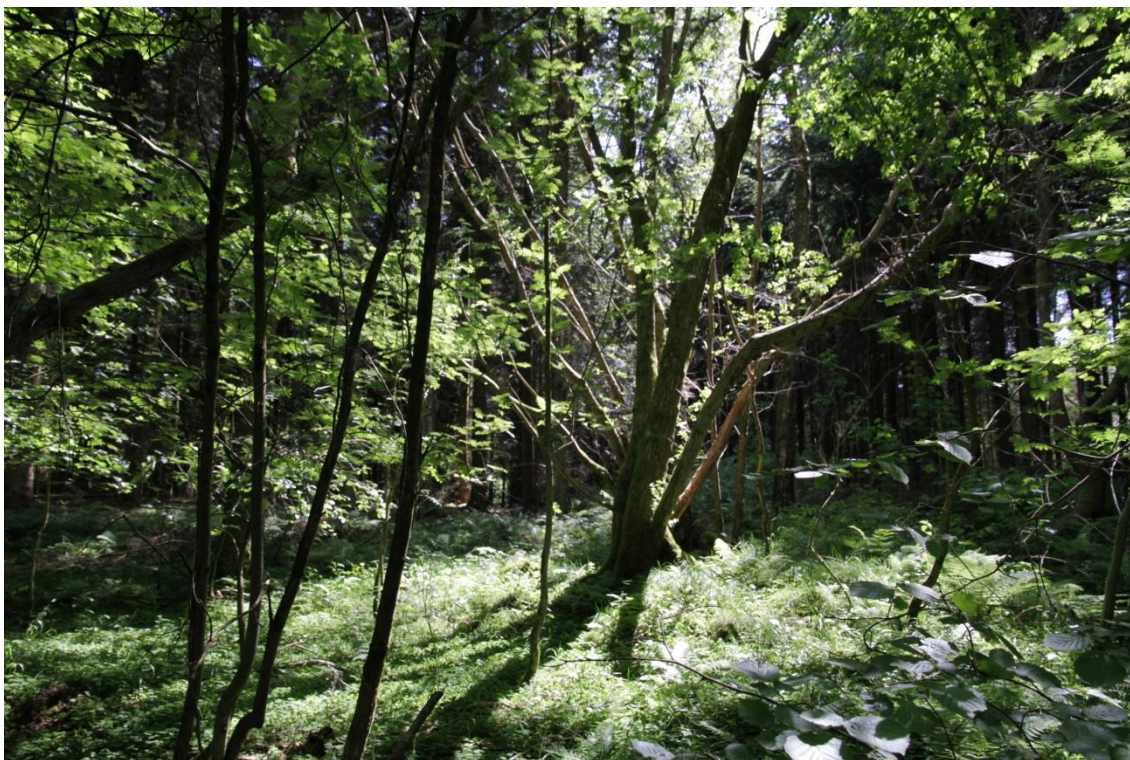
Som det ses i tabellen er næsten alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Vildt' opfyldt, og dermed fremstår den stærkt. Jeg vil derfor ikke foreslå nogle forbedrende tiltag for området. Området er en midaldrende bøgetræsbevoksning med flot bundflora, men uden langt græs og det er ikke muligt at tænde bål. Området er svagt kuperet, og man kan ikke se skovstien, hvis man fortsætter et stykke ind i bevoksningen på den eksisterende trampesti. Se fotos fra lokaliteten ovenover, der viser hhv. åben skovbund og bundflora.

1.1.4 Oplevelsesværdi 4: Artsrigt

Foto nr. 5. Foto viser vandhul, hvor der kan anes to grøfter

Foto taget af Henrik Busacker

Foto nr. 6. Foto viser vegetation i tilknytning til vandhul

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området indeholder en naturlig bestand af planter og dyr	0,97	v
Man kan finde adskillige dyr såsom fugle, insekter osv.	0,96	v
Man kan studere naturligt forekommende planter	0,87	v

Som det ses i tabellen er alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Artsrigt' opfyldt, og dermed fremstår den meget stærkt. Jeg vil dog alligevel foreslå et forbedrende tiltag for området; mere om dette i afsnittet 2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi. Området er en ældre rødgransbevoksning med nogen grøftning. Se fotos fra lokaliteten ovenover. Følgende er eksempler på naturkvaliteter i området: Fugle og fuglesang, bregner, vandhul, Skovsyre, Hassel, Almindelig røn, birk, Ær, Bøg og rævegrave.

1.1.5 Oplevelsesværdi 5: Fristed

Foto nr. 7. Foto viser en hule bygget af forhåndenværende materialer i ældre bøgetræsbevoksning

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området har mange buske	0,93	-
Området huser dyr, som børn og voksne må fodre og kæle med	0,87	-
Der er sandkasser	0,77	-
Det er legeredskaber som gynger, rutsjebaner osv.	0,73	v
Det er muligt at betragte andre mennesker være aktive, lege, dyrke sport osv.	0,58	-
Det føles trygt at opholde sig i området	0,57	v
Der er borde og bænke	0,36	-

Som det ses i tabellen er næsten alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Fristed' fraværende, og dermed fremstår den meget svagt. Jeg vil derfor foreslå flere forbedrende tiltag for området; mere om dette i afsnittet 2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi. Området er en ældre højstammet bøgetræsbevoksning med åben skovbund. Se foto fra lokaliteten ovenover.

1.1.6 Oplevelsesværdi 6: Kulturhistorisk

Foto nr. 8. Foto viser viadukten af håndhuggede sten, som fører under jernbanen

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området er udsmykket med springvand	0,73	-
Området er udsmykket med statuer	0,65	-
Området indeholder en bred vifte af eksotiske planter, prydplanter og køkkenurter	0,65	-
Området har karakter af en bypark	0,57	-
Området har forskellige vandelementer som en dam, kanaler osv.	0,52	v
Området er udsmykket med blomster	0,50	-
Området har en kvalitet, der minder om et skovbevokset græsningsareal	0,46	v

Som det ses i tabellen er næsten alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Kulturhistorisk' fraværende, og dermed fremstår den meget svagt. Jeg vil på trods af det, ikke foreslå forbedrende tiltag for området, da jeg mener, at flere af de naturkvaliteter, som oplevelsesværdien 'Kulturhistorisk' indeholder ikke hører sig til i en skov. Området er en ældre højstammet bøgetræsbevoksning med åben skovbund og der er flere kulturhistoriske spor i området. Disse er en større mængde flækkede rillesten, et gravet vandløb og en gammel viadukt i håndhuggede sten (se foto fra lokaliteten ovenover). Jeg mener derfor, at oplevelsesværdien 'Kulturhistorisk' er dækket ind.

Jeg er klar over at området 'Kulturhistorisk' ligger i en uegnet zone grundet støjen fra jernbanen, men det kraftigste kulturhistoriske spor, nemlig viadukten under jernbanen, må nødvendigvis ligge, hvor den ligger.

1.1.7 Oplevelsesværdi 7: Fælled

Foto nr. 9. Foto viser udsigten over Rødeng

Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Området tilbyder plane og slåede flader	0,87	-/v
Der er udsigt og udsyn til omgivelserne	0,78	v
Græsplænerne er klippede	0,76	-
Området har en fodboldbane af græs	0,68	-
Området har en fodboldbane af grus	0,50	-
Fodboldbanerne har belysning	0,48	-
Området har mindre boldbaner af asfalt	0,47	-
Der er brusere og omklædningsrum til rådighed	0,43	-

Som det ses i tabellen er næsten alle naturkvaliteter for oplevelsesværdien 'Fælled' fraværende, og dermed fremstår den meget svagt. Jeg vil på trods af det, ikke foreslå forbedrende tiltag for området, da jeg mener, at flere af de naturkvaliteter som oplevelsesværdien 'Fælled' indeholder, ikke hører sig til i en skov. Området er en græsset eng, hvor græsset fremstår kortere end, hvis der ikke var græsning, men området fremstår ikke slået. Udsigten over området er til gengæld vidtstrakt og der er godt udsyn til omgivelserne. Se foto fra lokaliteten ovenover.

1.1.8 Oplevelsesværdi 8: Underholdning & Service

Foto nr. 10. Foto viser Skovluden med bord og få stole, samt halmballer til at sidde på
Foto taget af Henrik Busacker

Naturkvaliteter	Værdi	Findes
Det er muligt at se på underholdning såsom en friluftskoncert	0,94	-
Det er muligt at se udstillinger	0,92	-
Det er muligt at besøge en restaurant eller et mere simpelt udendørs serveringssted	0,89	-
Det er muligt at handle i boder, i en kiosk eller lignende	0,78	-
Det er masser af mennesker og bevægelse i området	0,74	-
Området har mange grusveje og grusstier	0,72	-
I området kan man opleve specielle dyr som svaner, ænder og råvildt	0,66	v
Området har generelt en god belysning	0,64	-
Vejene har en god belysning	0,63	-
Der er adgang til toiletter	0,60	-
Der er steder i området, som ligger i læ for vinden	0,59	v
Der er steder med sol	0,54	v
Der er steder med skygge	0,52	v
Området har mange bænke og andre siddemuligheder	0,50	v
Det føles trygt at opholde sig i området	0,44	v
Der er borde og bænke	0,38	v
Området har veje og stier med en hård overflade såsom asfalt, belægningssten osv.	0,33	-

Som det ses i tabellen er næsten halvdelen af naturkvaliteterne for oplevelsesværdien 'Underholdning og Service' opfyldt, og dermed fremstår den middelstærkt. Jeg vil derfor foreslå nogle forbedringer for området; mere om dette i afsnittet 2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi. Området indeholder en træbygning kaldet Skovladen, hvor der findes halmballer der fungerer som bænke, samt nogle borde og stole (se foto fra lokaliteten ovenover). Desuden er det muligt at se vildt, da det findes i skoven.

Som det ses af tabellerne, er nogle oplevelsesværdier godt repræsenteret, hvor andre fremstår svagt. Jeg vil i det følgende delafsnit komme med konkrete forslag til forbedringer for oplevelsesværdierne 'Artsrigt', 'Fristed' og 'Underholdning & Service'.

2.0 Forslag til tiltag til fordel for naturguidet terapi

2.1 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Artsrigt'

Grunden til at jeg vælger, at komme med forslag til oplevelsesværdien 'Artsrigt' på trods af den fremstår stærkt, er fordi den ligger i top over de tre værdier, som stressede personer værdsætter mest (Jørgensen, 2014). Jeg mener derfor, at man godt kan forskønne området til 'Artsrigt', så det fremstår forstærket.

Af forbedrende tiltag vil jeg foreslå at få udgravet vandhullet til en egentlig skovsø. Det kan gøres ved at stoppe grøftningen til med jord eller grus, og derefter udgrave vandhullet til den ønskede størrelse, dog op til max. 10% af skovens samlede areal ifølge Skovloven § 10 (Retsinformation, 2015). Se nedenstående foto af eksisterende vandhul, og inspiration til udgravet skovsø. Da den foreslåede skovsø ligger i fredskov, vil den uanset størrelse skulle behandles, som var den omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 (bl.a. søer må ikke dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres) (Retsinformation, 2015).

Årsagen til at jeg vælger at udgrave vandhullet, og ikke har valgt en anden lavbundet lokalitet i skoven, er, at der i vejledningen til Skovloven står, at man helst ikke giver dispensation til udgravning af søer, hvor pollenlagene i jorden er uforstyrrede (Miljøstyrelsen, 2015).

Fotonr. 11. Foto af eksisterende vandhul før udgravning

Foto taget af Henrik Busacker

Fotonr. 12. Foto af Grenå Skovsø. Inspiration til foreslået skovsø

Foto taget af Kjeld Brem

For at styrke artsrigdommen foreslår jeg, at der i udkanten af den lysning der vil komme i skoven pga. skovsøen, plantes frugtbærende træer og buske og opsættes fuglekasser.

Af planter der vil kunne benyttes til dette foreslår jeg Almindelig hyld, Almindelig røn, Mirabel, Tørst, Skovabild, Almindelig hæg, Dunet gedeblad, Fjeldribs og Rød kornel (Plantevalg.dk). Disse planter vil bidrage med blomsterflor, spiselige frugter og bær til både mennesker og skovens dyr, og nogle af arterne har et flot udtryk til løvfald. Der vil højst sandsynligt også komme flere insekter og andre dyr til stedet, i kraft af tilstedeværelsen af en sø.

2.2 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Fristed'

Oplevelsesværdien 'Fristed' fremstår meget svagt, hvorfor jeg vil foreslå en række tiltag til en styrkelse af området. Da området mangler buske, opfylder det ikke den stærkeste naturkvalitet. Dette kan der rimelig nemt kan rettes op på, da området er en åben skovbund, under højstammede bøgetræer, hvorfor der er gode muligheder for at lave en mindre underplantning af buske. Jeg vil foreslå følgende buske plantet i en halvmåne, således at de skærmer for støjen fra jernbanen, og samtidigt giver rygdækning for siddepladserne: Almindelig hyld, Fjeldribs, Hassel og Kræge. Disse har alle spiselige bær og nødder, hvorfor man trygt kan lade børn smage. Hassel kan dog blive ret høj, så den er mest egnet i udkanten af området (Plantevalg.dk).

Området huser ikke domesticerede dyr, og jeg vil heller ikke foreslå at etablere dyrehold på området, selvom det er tilladt at etablere bl.a. skovgræsning på op til 10% af skovens areal ifølge Skovloven (Retsinformation, 2015). Jeg vil ikke foreslå dyrehold, dels fordi der ikke er fødegrundlag nok for dyrene (bar skovbund), og dels fordi der skal være dagligt opsyn med dem.

Jeg mener ikke at legeredskaber som sandkasser og rutsjebaner hører sig til i Horsebøg Skov. I stedet for kunne man opføre en konstruktion af pileflet, hvor man kan sidde og slappe af eller lege i. Jeg tænker konstruktionen udformet som en mellemting mellem et shelter og en hule. Pilefletten vil virke skærmende for vind og vejr, men vil dog alligevel tillade lys, nedbør og luft at slippe igennem, hvorfor den ikke vil være oplagt som overnatningssted (hvilket i øvrigt heller ikke er tilladt i privat skov). Pilefletshelteret er tænkt som et sted, hvor man kan sidde på skovbunden evt. på en jakke eller medbragt tæppe og slappe af, og hvor børn kan lege.

Ud over pilefletshelteret, vil jeg foreslå at man udlægger træstammer i en halvmåneform. Disse kan bruges både til leg og som siddepladser. Bag træstammerne plantes lavere buske, således at der gives rygdækning til dem der sidder på stammerne. Se nedenstående illustration for inspiration.

Illustration 1.0 Illustration af liggende stamme med buske til rygdækning til venstre i billedet, og et pilefletshelter til højre i billedet.

2.3 Forslag til forbedringer for oplevelsesværdien 'Underholdning & Service'

Oplevelsesværdien 'Underholdning & Service' fremstår middelstærkt, men jeg mener at der er rum for forbedringer. Umiddelbart er der et logistisk problem, såfremt skoven ønsker at tiltrække andre terapigrupper end Haverefugiet, idet at der ikke er noget sted at parkere biler eller cykler. Derfor foreslår jeg anlæggelse af en mindre grusbelagt p-plads, der hvor stien der fører til Skovladen møder Parnasvej. Se nedenstående foto for inspiration. Der kan opstilles et cykelstativ, således at cyklende ved, hvor de kan parkere uden at genere anden trafik.

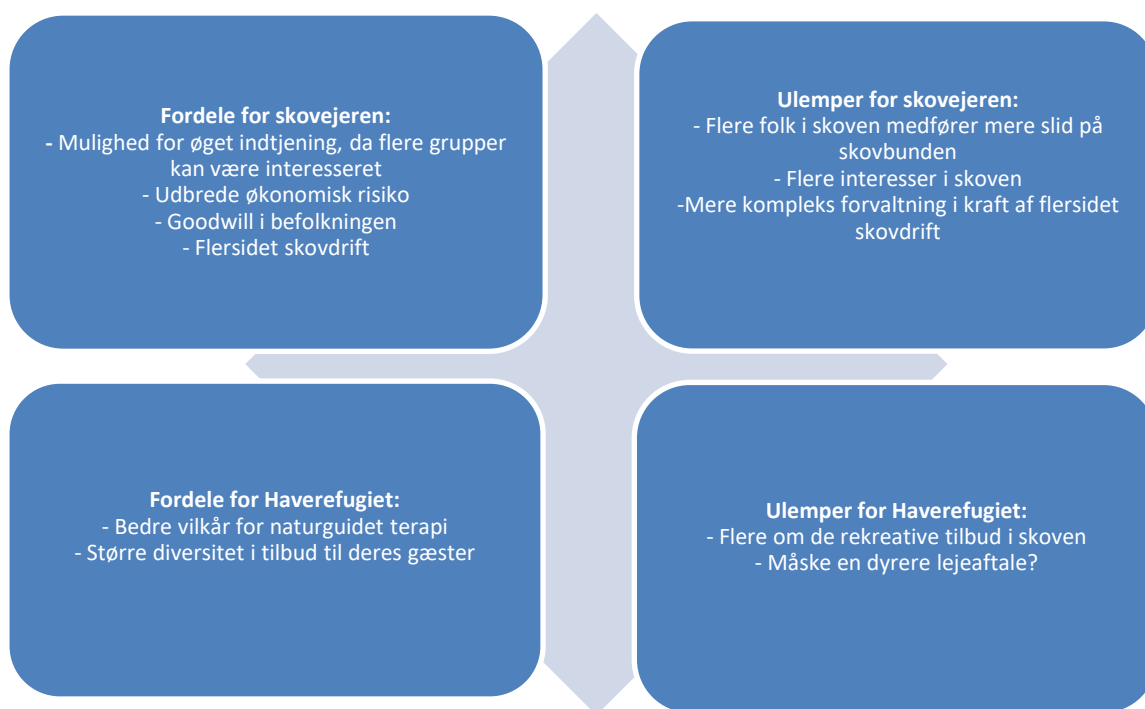
Fotonr. 13. Foto af grusbelagt p-plads i Valbyparken.

Foto taget af Henrik Busacker

Det andet tiltag jeg vil foreslå, er et muldtoilet i tilknytning til Skovladen. Dette er primært tiltænkt grupper, som kommer langvejs fra eller som har længere ophold i skoven. Muldtoiletet skal være i en simpel træbygning med kodelås på døren. Således kan man sikre bygningen uden, at have besvær med udlån af nøgler. Man kan blot i dialogen med lejerne bemærke, at de selv skal sørge for toiletpapir og håndsprit, så man har minimalt opsyn med Skovladen og det tilhørende muldtoilet. Det kan muligvis være nødvendigt at søge om dispensation fra § 11 i Skovloven, der omhandler byggeri, anlæg og terrænændringer (Retsinformation, 2015).

3.0 Fordele og ulemper for henholdsvis skovejeren og Haverefugiet

Nedenfor ses en matrix over fordele og ulemper for hhv. skovejeren og Haverefugiet. Figuren er baseret på mine overvejelser om, hvad der kan være en fordel eller en ulempe, ved gennemførelsen af den rekreative udviklingsplan for Horsebøg Skov.

Figur 1.0 Matrix over fordele og ulemper for hhv. skovejeren og Haverefugiet

Som det ses af figur 1.0, så er der en mulighed for øget indtjening for skovejeren ved en gennemførelse af den rekreative udviklingsplan i og med, at der er mulighed for at brede tilbuddene i skoven ud til en større målgruppe. Her tænker jeg på f.eks. mindfulnesskurser, spirituelle grupper, spejdergrupper eller aftenskoler.

Der er også en mulighed for at udbrede den økonomiske risiko ved en forbedret indtjening på naturguidet terapi, da naturguidet terapi og lignende rekreative aktiviteter kan bidrage i højere grad end i dag. Således vil skovejeren kunne brede sin indtjening ud, ud over træproduktion og jagt. Desuden er der mulighed for at opnå en øget goodwill i befolkningen gennem en bedre lokal forankring gennem udlejning til lokale aktiviteter.

Der er også mulighed for at drive en mere flersidet skovdrift, hvilket er en fordel, såfremt der ønskes et bredere spektrum i forvaltningen af skoven. Her tænkes både på det rent træproduktionsmæssige, som ikke bliver forringet ved gennemførelse af den rekreative udviklingsplan, på jagten, som stadig kan forvaltes, så der er "lukkedage" i skoven og på det terapimæssige, som med fordel kan forstærkes.

Af ulemper for skovejeren kan nævnes, at der vil komme flere folk i skovbunden, hvilket vil medføre et større slid på denne. Dette kan bidrage til en forringet selvfornyelse på arealer, hvor dette

ønskes, samt en større påvirkning af vildtet i dagtimerne.

Desuden vil der som følge af flere brugere i skoven, selvsagt også være flere interesser i skoven, hvilket kan føre til konflikter mellem brugergrupper og skoven, og brugergrupperne imellem.

Som følge af en mere flersidet skovdrift, vil skoven også skulle forvaltes mere komplekst, da der skal tages hensyn til tre hovedinteresser; nemlig træproduktion, naturguidet terapi og jagt. Dette mener jeg, at skoven er stor nok til at kunne rumme, da jeg vurderer at hverken jagt eller naturguidet terapi har nævneværdig indflydelse på træproduktionen.

Det ses at der er to fordele for Haverefugiet. Den ene fordel er bedre vilkår for naturguidet terapi. I og med, at naturguidet terapi foreslås at blive tænkt mere ind i forvaltningen af skoven, vil naturguidet terapi forhåbentligt få en større rolle at spille i fremtidige forvaltningsplaner for skoven. Den anden fordel er en større variation i tilbud til naturguidet terapi. Der foreslås nye tiltag til fordel for naturguidet terapi, såsom en skovsø og et forbedret område til leg og hvile. Således vil tilbuddene Haverefugiet kan tilbyde deres gæster blive bredere. Hermed vil vilkårene blive forbedret i forhold til i dag, hvor der ikke er lavet deciderede tiltag til fordel for naturguidet terapi i skoven.

Af ulemper for Haverefugiet kan nævnes, at der formodentligt vil komme flere brugere af de rekreative tilbud. Dvs. at den eksklusivitet til at færdes i skovbunden, som Haverefugiet i dag nyder godt af, vil blive udlejet til flere grupper eller personer, som ønsker at benytte de rekreative værdier i Horsebøg Skov. Dermed vil der være flere forstyrrelser i skoven, end der er i dag.

Ved udførelsen af de anlæg, som jeg har forslået i den rekreative udviklingsplan, vil der være nogle udgifter, som skal dækkes. Derfor kan der være en risiko for at beløbet i Haverefugiets lejekontrakt vil stige, såfremt at skovejeren vælger at lade nogle af anlægsudgifterne dække af lejen.

4.0 Kildeliste

Jørgensen, G. (2014). *Konceptmodel Helseskoven Octovia*. Institut for Geovidenskab, Københavns Universitet og Sveriges Lantbruksuniversitet. København: Københavns Universitet.

Miljøstyrelsen. (11. august 2015). Hentede 25. maj 2017 fra <http://svana.dk/natur/skovbrug/lovgivning/vejledning-om-skovloven/>

Plantevalg.dk. (u.d.). Hentede 4. juni 2017 fra <http://www.plantevalg.dk/SpeciesProfile.aspx>

Retsinformation. (28. januar 2015). Hentede 24. maj 2017 fra Bekendtgørelse af lov om skove: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=175267>

Stahlsmith, V. N. (2009). *Metoder til landskabsanalyse* (2 udg.). Grønt Miljø.